

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ЛЮДИНИ У СОЦІАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СОЦІАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ

ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
У СОЦІАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ**

Монографія

Ірпінь
2023

УДК 342.4
ББК 67.400
П 75

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Державного податкового університету
(протокол № 7 від 26 січня 2023 р.)*

Рецензенти:

Гринько Світлана Дмитрівна, д-ка юрид. наук, професорка, заслужена юристка України, завідувачка кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова;

Шишка Роман Богданович, д-р юрид. наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Київського університету інтелектуальної власності та права НУ «Одеська юридична академія»;

Рябченко Олена Петрівна, д-ка юрид. наук, професорка, завідувачка кафедри адміністративного права, процесу та митної безпеки Державного податкового університету.

Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі : монографія / за заг. ред. І. В. Чеховської. – П 75
Ірпінь : Державний податковий університет, 2023. – 566 с.
ISBN 978-966-337-679-0

У монографії здійснено аналіз теоретико-правових засад захисту прав людини у соціальній державі. Зосереджено увагу на понятійно-категоріальному апараті, механізмі приватно-правового захисту прав людини, міжнародному та зарубіжному досвіді захисту таких прав. Акцентовано увагу на особливостях окремих форм захисту прав людини у соціальній державі, проаналізовано судову практику, неюрисдикційні форми захисту, самозахист, договірні форми захисту прав та законних інтересів людини і громадянина. Визначено гарантії та способи захисту прав людини в окремих сферах правовідносин: соціального забезпечення, у сфері інтелектуальної власності, житловій сфері, захисту прав споживачів. Проаналізовано здійснення права на захист учасниками сімейних відносин, визначено окремі аспекти нотаріального та судового захисту спадкових прав громадян. Досліджено систему гарантій захисту прав людини у приватних відносинах, що виникають у зв'язку з наданням медичних послуг.

Призначений для здобувачів вищої освіти, викладачів, аспірантів, докторантів, практичних працівників, працівників судових органів, третейських суддів, адвокатів, нотаріусів, а також усіх, хто досліджує приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі.

**УДК 342.4
ББК 67.400**

© Амеліна А., Аврамова О., Боднарчук О. та ін., 2023
© Державний податковий університет, 2023
ISBN 978-966-337-679-0

СПИСОК АВТОРІВ

Анна АМЕЛІНА

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 1.1; 1.4)

Amelina, Anna

Candidate of Juridical Sciences (PhD), Docent,
Associate Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0002-7148-3586>

Ольга АВРАМОВА

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету внутрішніх справ
(підрозділ 3.3)

Avramova, Olha

Candidate of Juridical Sciences (PhD), Docent,
Associate Professor at the Department of
Civil Law and Proceedings
Kharkiv National University of Internal Affairs
<https://orcid.org/0000-0002-1941-9894>

Олег БОДНАРЧУК

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 3.1)

Bodnarchuk, Oleh

Doctor of Law, Professor,
Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0002-3211-1843>

Сергій ДЯЧЕНКО

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 2.1)

Diachenko, Serhii

Candidate of Juridical Sciences (PhD), Docent,
Associate Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0002-0104-2769>

Олена КОСТЮЧЕНКО

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 2.4)

Kostiuchenko, Olena

Doctor of Law, Professor,
Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://0000-0002-8244-3563>

Наталія ЛАГОВСЬКА

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 3.5)

Lagovska, Natalia

Candidate of Juridical Sciences (PhD), Docent,
Associate Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0002-1732-2351>

Любов МЕНІВ

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 3.6)

Meniv, Lyubov

Candidate of Juridical Sciences (PhD), Docent,
Associate Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0003-4491-3218>

Олена МИНЮК

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 1.3)

Myniuk, Olena

Candidate of Juridical Sciences (PhD), Docent,
Associate Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0002-4524-7010>

Вікторія МИКОЛАЄЦЬ

Доктор юридичних наук, доцент
кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 3.2)

Mykolaiets, Viktoriia

Doctor of Law,
Associate Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0002-2346-3994>

Альона МІЛЕВСЬКА

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 3.5)

Milevska, Alona

Candidate of Juridical Sciences (PhD), Docent,
Associate Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0003-1876-1636>

Оксана ОБРИВКІНА

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 2.3)

Obryvkina, Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Associate Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0002-8768-7778>

Юрій РЯБЧЕНКО

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 1.1; 2.1)

Riabchenko, Yurii

Doctor of Law, Professor,
Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0002-1328-700X>

Людмила САМЛІК

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 3.4; 3.7)

Samilyk, Liudmyla

Candidate of Juridical Sciences (PhD), Docent,
Associate Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0002-8912-9147>

Владислав ТЕРЕМЕЦЬКИЙ

доктор юридичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України (м. Київ);
завідувач кафедри конституційного, адміністративного
та фінансового права Академії праці, соціальних відносин і
туризму (м. Київ)
(підрозділ 3.3; 3.7)

Teremetskyi, Vladyslav

Doctor of Law, Professor, Leading Researcher,
Academician F.H. Burchak Scientific Research
Institute of Private Law and Entrepreneurship
of the NALS of Ukraine (Kyiv);
Professor of the Department of Constitutional,
Administrative and Financial Law,
Academy of Labour, Social Relations and
Tourism (Kyiv)
<https://orcid.org/0000-0002-2667-5167>

Ірина ЧЕХОВСЬКА

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 1.2; 3.1; 3.4; 3.7; висновки)

Chekhovska, Iryna

Doctor of Law, Professor, Leading Researcher,
Head of the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0002-7030-2456>

Тетяна ОГНЕВ'ЮК

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри приватного права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету (м. Ірпінь)
(підрозділ 2.2)

Ohneviuk, Tetiana

Candidate of Juridical Sciences (PhD),
Associate Professor at the Department of Private Law
Educational and Scientific Institute of Law
of State Tax University (Irpin)
<https://orcid.org/0000-0002-2555-7791>

ЗМІСТ

ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СОЦІАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ ЗАСОБАМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА	13
1.1. Поняття та система приватно-правового захисту прав людини у соціальній державі.....	13
1.2. Механізм приватно-правового захисту прав людини у соціальній державі	55
1.3. Захист цивільних прав та інтересів людини: міжнародний досвід.....	87
1.4. Зарубіжний досвід приватно-правового захисту прав людини	114
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК ОКРЕМИХ ФОРМ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СОЦІАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ	128
2.1. Судова форма захисту прав людини у соціальній державі. Судова практика	128
2.2. Стан та перспективи розвитку неюрисдикційних форм захисту прав людини в Україні	168
2.3. Розвиток самозахисту як форми захисту прав людини.....	183
2.4. Договірні форми захисту прав та законних інтересів людини і громадянина.....	212
РОЗДІЛ 3. ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ОКРЕМИХ СФЕРАХ ПРАВОВІДНОСИН	234
3.1. Способи захисту прав людини у сфері соціального забезпечення	234
3.2. Способи захисту прав людини у сфері інтелектуальної власності	276
3.3. Захист прав людини у житловій сфері.....	324
3.4. Здійснення права на захист учасниками сімейних відносин	358
3.5. Окремі аспекти нотаріального та судового захисту спадкових прав громадян	399

**Приватно-правові засади
захисту прав людини у соціальній державі**

3.6. Правовідносини, які виникають у зв'язку із захистом прав споживачів	428
3.7. Система гарантій захисту прав людини у приватних відносинах, що виникають у зв'язку із наданням медичних послуг	459
ВИСНОВКИ	494
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	505

ВСТУП

Упродовж історії своєї незалежності український народ демонструє європейську орієнтованість, прагнення до зміцнення і розвитку демократичної, соціальної та правової держави. Така позиція зумовлює політичні конфлікти, зокрема й збройну агресію проти України з боку Російської Федерації, намагання знищити історію та культуру українського народу. В умовах повномасштабної військової агресії, посилення інших зовнішніх викликів і загроз актуалізується формування дієвої гуманітарної політики й інструментів її реалізації на всіх рівнях, розвиток національної ідеології, заснованої на загальновизнаних міжнародних та європейських цінностях і стандартах, демократичних засадах.

Запорукою підвищення інвестиційної привабливості України, ключовою гарантією верховенства права постає дотримання у правовому регулюванні та правозастосуванні оптимального балансу між приватним і публічним інтересом, що має ґрунтуватися на мінімальному обмеженні приватних інтересів під час збереження примусової сили державної влади як її визначної ознаки. Розвиток гарантій прав людини у напрямі сприйняття європейських стандартів і цінностей супроводжується економічними та соціальними перетвореннями, розвитком сервісних засад у діяльності суб'єктів публічної влади, підвищенням ефективності приватно-правового механізму захисту суб'єктивних приватних прав, свобод, законних інтересів.

Сучасне розуміння концепцій правової та соціальної держави є керівним щодо реформування чинних правових інститутів. Велике значення має й практика застосування норм права. Це задає напрями оновлення нормативно-правової бази України у всіх сферах. Нині проведення правових реформ у різних галузях суспільного життя обумовлене намаганням законодавця сприяти впровадженню передових соціальних стандартів суспільного життя, зокрема соціальних стандартів країн Європейського Союзу, застосування ринкових способів впливу, як це передбачено в державах Європейського Союзу.

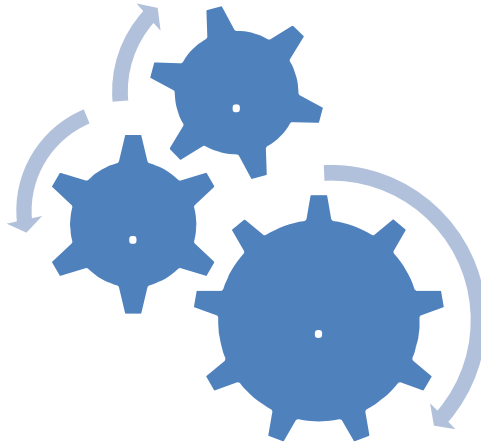
У приватному праві поступово реанімується класичний, відомий з часів існування римського цивільного права поділ системи права на приватне та публічне, отже, і диференціація суб'єктів права на суб'єктів приватного та суб'єктів публічного права. При цьому збільшення ваги антропоцентристських напрямів у сучасній правовій доктрині зумовлює актуалізацію гарантій прав людини, зокрема й підвищення соціальних стандартів. Насамперед це стосується суб'єктів приватного права.

Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі

У зв'язку з наведеним необхідно вказати про спірний характер окремих кроків законодавця щодо реформування національних правових інститутів, причиною чого вбачається саме нестача комплексних наукових досліджень. Передусім це спричиняє ситуативний характер відповідних реформ. Наслідком є ускладнення реалізації гарантій прав людини, ускладнення захисту вказаних прав на практиці, колізії та прогалини комплексного характеру (наприклад, реформування так званої «адвокатської монополії»), що може спричинити істотне зниження рівня якості правової допомоги у судах, реформування гарантій незалежності суддів, окремі реформи трудового законодавства та законодавства у сфері соціального забезпечення тощо). Новели чинного законодавства торкнулися й діяльності таких суб'єктів публічної влади, як Міністерство фінансів України, його територіальні підрозділи, правовий статус яких та підпорядкованість було змінено.

Нормативне закріплення курсу нашої держави до Європейського Союзу додає особливої гостроти питанню гарантій прав людини, а відтак необхідності продовження адаптації правової системи України до права Європейського Союзу. За таких обставин як загальносоціальні, так і спеціально юридичні гарантії прав людини мають забезпечувати її повноцінну участь у правових відносинах і правовому обігу.

Через це нагальним постає питання вироблення єдиних теоретичних підходів щодо сучасної доктринальної основи захисту прав людини у сучасній державі соціального спрямування, зокрема гарантій, способів, форм тощо.

3.7. Система гарантій захисту прав людини у приватних відносинах, що виникають у зв'язку із наданням медичних послуг

Відповідно до ст. 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави»¹. Одним з таких невід'ємних прав є право на охорону здоров'я і медичну допомогу. Указані конституційні положення знайшли своє втілення у численних вітчизняних нормативних актах, зокрема у сфері охорони здоров'я, які є гарантіями забезпечення та реалізації конституційного права людини і громадянина в цій галузі діяльності держави, що є актуальним питанням сьогодення. Для України питання гарантування реалізації цього права вдосить актуальне, з огляду на сучасний стан національної системи охорони здоров'я і показники загального стану

¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>

Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі

здоров'я населення України, що мають стійку негативну динаміку¹, пов'язану із багатьма чинниками.

На міжнародному рівні право людини на здоров'я, а отже, й на медичну допомогу було визнано в 1948 році Загальною декларацією прав людини².

Звертаємо увагу, що права людини у сфері охорони здоров'я, зокрема і в Україні, регламентовані такими міжнародними стандартами, як: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права³, Конвенція про права осіб з інвалідністю⁴, Конвенція про права дитини⁵, Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод⁶, Європейська соціальна хартія⁷.

Так, приєднавшись до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, Україна визнає право кожної людини на «найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я» (ст. 12)⁸. Тобто наша держава, ратифікуючи пакт, взяла на себе зобов'язання:

а) забезпечувати доступ до лікувальних установ, медичних товарів і послуг на недискримінаційній основі, особливо для вразливих або соціально відчужених груп;

¹ Єдиний медичний простір України: правовий вимір: монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценка. Харків: Право, 2022. С. 93.

² Загальна декларація прав людини / Верховна Рада України // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

³ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП): Резолюція 2200А [XXI] Генеральної Асамблеї ООН, 16 грудня 1966 р. URL: <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>

⁴ Конвенція про права осіб з інвалідністю. 13.12.2006. Ратифіковано Законом від 16.12.2009 № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

⁵ Конвенція про права дитини. 20.11.1989. Ратифіковано постановою ВР від 27.02.91 № 789-XII / Верховна Рада України // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

⁶ Європейська Конвенція з прав людини. Ратифіковано Законом від 17.07.97 № 475/97-ВР / Верховна Рада України // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

⁷ Європейська соціальна хартія. Ратифіковано Законом від 14.09.2006 № 137-V / Верховна Рада України // Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

⁸ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП). Резолюція 2200А [XXI] Генеральної Асамблеї ООН, 16 грудня 1966 р. URL: <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>

б) забезпечувати основними медикаментами, які час від часу визначаються в Програмі дій ВООЗ щодо основних лікарських засобів;

в) забезпечувати справедливий розподіл усіх медичних товарів і послуг;

г) ухвалити та реалізовувати національну стратегію у галузі охорони здоров'я, яка має бути створена на основі епідеміологічних даних і в якій особливу увагу буде приділено вразливим/маргінальним групам населення .

Також країни повинні забезпечити через системи охорони здоров'я: наявність медичних послуг у кількості, що задовольняє попит (з урахуванням економічного розвитку країни); доступність до медичних послуг; прийнятність медичних послуг з етичної точки зору; якість медичних послуг, які обґрунтовані з наукової медичної точки зору¹.

Проблема створення єдиного медичного простору (забезпечення рівного доступу до медичних послуг та медикаментів) є актуальною не лише для країн, що розвиваються, а й для розвинених європейських країн.

Нерівність у доступі до медичних послуг є результатом соціальної, економічної, гендерної, расової та інших форм нерівності². На думку М. Розенфельда, нерівність у доступі до медичних послуг, фінансованих державою може бути як результатом недостатності закріплених матеріально-правових гарантій, так і неефективності процедурних гарантій такого доступу. Автор зазначає, що ця різниця перегукується з нормативними та фактичними проблемами реалізації прав пацієнта, а також зумовлена розумінням рівності як концепції «яка походить від визнання до перерозподілу», що зі свого боку умовно поділяє категорію рівного доступу до медичної допомоги як права «бути рівним», так і права «на рівну частку» в отриманні медичної допомоги».

Сьогодні для урядів більшості країн світу першочерговим завданням при реформуванні національних систем охорони здоров'я є подолання нерівності у доступі до медичних послуг та подальше формування єдиного медичного простору.

¹ Роханський А. Права людини в галузі охорони здоров'я / Українська Гельсінкська спілка з прав людини: вебсайт. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-lyudyny-v-haluzi-ohorony-zdorov-ya-a-rohanskyj/>

² Raphael D. Tackling health inequalities, lessons from international experiences. Toronto: Canadian Scholars' Press, Inc., 2012. P. 233.

Нами було проаналізовано зарубіжний досвід реалізації проєктів єдиного медичного простору, виокремлено його позитивні риси і зроблено відповідні висновки щодо удосконалення вітчизняного законодавства у цій сфері¹. Також у процесі дослідження було обґрунтовано, що нерівність у доступі до медичних послуг і медикаментів є результатом об'єктивних і суб'єктивних чинників, а подолання нерівності у доступі до медичних послуг і медикаментів залежить від спрямування національних урядів на реформування національних систем охорони здоров'я з акцентуванням уваги на формування і запровадження медичного страхування, а також чіткого визначення джерел стабільного фінансування галузі².

1997 року Рада Європи прийняла Конвенцію про захист прав людини та людської гідності щодо застосування біології та медицини³. У цій Конвенції уперше було визначено стандарти здійснення операцій із геномом людини, встановлено загальні вимоги до проведення процедур із видалення органів людини, їх трансплантації тощо. Конвенція проголошує пріоритет інтересів окремої людини, вимагає від представників медичної професії та соціальних робітників дотримання професійних стандартів під час проведення будь-якого медичного втручання, зокрема втручання, що здійснюються у наукових цілях. У ст. 5–9 Конвенції йдеться про рівність прав пацієнтів під час надання медичних послуг. Пацієнт, згідно зі статтею Конвенції, має бути повністю поінформованим щодо питань та особливостей реалізації лікування, його очікуваних наслідків, ускладнень тощо. У Конвенції зазначено, що інформаційна згода пацієнта є необхідною гарантією захисту його права у майбутньому⁴. 2005 року була прийнята Універсальна декларація з біоетики та прав людини (далі – УДБПЛ)⁵.

¹ Єдиний медичний простір України: правовий вимір: монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценка. Харків: Право, 2022. С. 452–460.

² Там само. С. 452.

³ Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину. Ов'єдо, 1997. 4 квітня / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text

⁴ Там само.

⁵ Всеобщая декларация о биоэтике и правах человека. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bioethics_and_hr.shtml

Ухвалені також нормативні акти міжнародного значення, присвячені правам пацієнта: рекомендації Ради Європи по правам хворого і вмираючого (1976); резолюція Асамблеї ВОЗ «Про здоров'я для всіх» (1977); Хартія з прав пацієнтів лікарні (1979); Права пацієнта в Європі (ВОЗ, 1993); а згодом – Лісабонська декларація про права пацієнта (1981)¹. У Лісабонській декларації виокремлено такі права пацієнта, як: право вільно вибирати лікаря; право отримувати допомогу від лікаря, який вільний від будь-яких зовнішніх впливів під час ухвалення своїх клінічних або етичних рішень; право погодитись або відмовитись від лікування після отримання адекватної інформації; право очікувати, що його лікар поважатиме конфіденційний характер медичних і особистих відомостей про нього; право померти з гідністю; право прийняти або відхилити духовну і моральну підтримку, допомогу священнослужителя відповідної конфесії.

Положення Лісабонської декларації більш детально були розписані у Амстердамській декларації про політику в галузі забезпечення прав пацієнта в Європі (ВОЗ, 1994)². У цьому нормативному акті вписано принципи, яких мають дотримуватись держави у процесі формування національних систем охорони здоров'я, зокрема йдеться про забезпечення прав пацієнтів на території європейських держав-членів ВОЗ. У Декларації вперше виділяються соціальні й індивідуальні права пацієнтів, які згодом називатимуться «позитивними» і «негативними», тобто права на щось і права, які виходять з чогось. Соціальні права в галузі охорони здоров'я (право на здоров'я, медичну допомогу) пов'язані із зобов'язаннями щодо забезпечення населення медичною допомогою, покладеними на уряд. Під індивідуальними правами пацієнтів мається на увазі право на цілісність особистості, невтручання в приватне життя, конфіденційність і релігійні переконання. Отже, фактично соціальні права є правами осіб у сфері охорони здоров'я, а індивідуальні права – саме правами пацієнтів, що характеризують їхній спеціальний правовий статус. Серед таких прав пацієнтів, закріплених в Амстердамській декларації, варто виділити право пацієнтів на вичерпну інформацію про стан їхнього здоров'я, зокрема медичні факти щодо свого стану, дані щодо можливих ризиків і переваг методів

¹ Лісабонська декларація відносно прав пацієнта. URL: https://med.sumdu.edu.ua/images/content/doctors/Deontology/Lisabon_1983.pdf

² Лісабонська декларація стосовно прав пацієнта від 01.10.1981. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/990_016

лікування, що пропонуються, та альтернативних, відомості про можливі наслідки відмови від лікування, інформацію про діагноз, прогноз і план лікувальних заходів. Пацієнт також має право відмовитися від інформації, і це його бажання має бути виражено в явній формі, або обрати особу, якій необхідно повідомити інформацію про здоров'я пацієнта. З тексту Амстердамської декларації також можна виділити право пацієнтів на відмову від медичного втручання чи призупинити його проведення. Цікавим є право на наступництво медичної допомоги, що означає співробітництво всіх медичних працівників і/або закладів у справі постановки діагнозу, лікування й догляду за пацієнтом. Водночас пацієнт має право обрати та замінити лікаря чи іншого постачальника медичних послуг, зокрема й лікувально-профілактичний заклад¹.

В Амстердамській декларації також передбачається, що пацієнт має право на гідне поводження у процесі діагностики, лікування та догляду, поважне ставлення до своїх культурних та особистих цінностей. У процесі лікування й догляду пацієнт має право на підтримку родини, родичів і друзів, а також на духовну й пастирську допомогу. Пацієнт має право на полегшення страждань тією мірою, якою це дозволяє наявний рівень медичних знань, а помираючий пацієнт має право на гуманне ставлення й гідну смерть.

Потрібно також згадати ще один нормативний акт у сфері захисту прав пацієнтів – Віденську декларацію з безпеки пацієнтів в інтенсивній терапії, яка була прийнята 2009 року. Відповідно до неї доступність медичної допомоги здійснюється за дотримання таких умов: необхідна допомога надається кожному пацієнту; існує свобода вибору лікаря, системи надання медичної допомоги та її оплати; населення досить поінформоване в медичному плані; всі сторони адекватно беруть участь в організації та управлінні системою охорони здоров'я².

2002 року було розроблено Європейську хартію прав пацієнтів (далі – Хартія)³. Цей нормативний акт став правовою основою для залучення пацієнтів до більш активної ролі у реформуванні національних

¹ Лісничка О. Права пацієнтів у міжнародних документах і національному законодавстві України. *Education, Law, Management*. 2020 № 4 (32), vol. 2. С. 72. URL: <http://kelmczasopisma.com/viewpdf/1547>

² Віденська декларація. URL: <https://necu.org.ua/videnska-deklaracziya/>

³ Права пацієнтів не мають кордонів. Європейський день захисту прав пацієнта в Україні / Аптека.ua: вебсайт. URL: <https://www.apteka.ua/article/6544>

систем охорони здоров'я та впровадженні доступних послуг з охорони здоров'я. Хоча Хартія має рекомендаційний характер, проте завдяки їй було пролобійовано громадськими організаціями із захисту прав пацієнтів у Європі визнання і затвердження на національному рівні прав, проголошених у Хартії, на законодавчому рівні. Європейська Хартія прав пацієнта містить чотирнадцять прав: право на профілактичні заходи; право на доступність; право на інформацію; право на згоду; право на свободу вибору; право на приватність і конфіденційність; право на повагу до часу пацієнта; право на дотримання стандартів якості; право на безпеку; право на інновацію; право на уникнення, за можливості, страждань та болю; право на індивідуальний підхід до лікування; право на подачу скарги; право на компенсацію¹.

Країни, які ратифікували Європейську хартію, взяли на себе зобов'язання забезпечити ефективний захист права на охорону здоров'я самостійно або у співробітництві з громадськими чи приватними організаціями і вжити заходів для того, щоб усунути, якщо можна причини слабого здоров'я; забезпечити діяльність консультативно-просвітницьких служб, які сприятимуть поліпшенню здоров'я й підвищенню особистої відповідальності за стан здоров'я; запобігти, якщо можна епідемічним, ендемічним, іншим захворюванням, а також нещасним випадкам².

Потрібно також зазначити, що Хартія є орієнтиром для моніторингу й оцінки функціонування систем охорони здоров'я у Європейських країнах.

Перелічені акти міжнародного характеру регулюють окремі аспекти прав пацієнта та гарантування їх дотримання у сучасних умовах.

Більш детальна регламентація права на охорону здоров'я і прав пацієнтів відбувається на рівні національного законодавства.

Проте перш ніж перейти до аналізу вітчизняного законодавства у досліджувальній сфері, варто з'ясувати зміст окремих понять. Йдеться насамперед про дослідження змісту таких понять, як: «гарантія», «гарантії прав і свобод», «гарантії права на життя», «правові гарантії охорони здоров'я».

¹ Права пацієнтів не мають кордонів. Європейський день захисту прав пацієнта в Україні / Аптека.ua: вебсайт. URL: <https://www.apteka.ua/article/6544>

² Роханський А. Права людини в галузі охорони здоров'я / Українська Гельсінська спілка з прав людини: вебсайт. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-lyudyny-v-haluzi-ohorony-zdorov-ya-a-rohanskyj/>

Гарантія (франц. Garantie – забезпечення, запорука) – у цивільному праві один із способів забезпечення виконання зобов'язань, який застосовується тільки у відносинах між юридичними особами. У перекладі з англійської гарантія (англ. – warranty, security) означає поручительство, умова, виправдання, підстава, дозвіл, забезпеченість, безпека тощо¹. Митна енциклопедія гарантію тлумачить як відповідальність третьої особи по зобов'язаннях боржника². Отже, акцентуємо увагу на те, що зміст поняття «гарантія» містить певні умови, дозвіл і забезпеченість, які у різні етапи розвитку людства і у різних країнах формувались і запроваджувались у норми права.

Відтак формувались гарантії прав і свобод людини, які з одного боку – забезпечувались державою, а з другого – громадянами. С. В. Лінецький звертає увагу на те, що гарантії прав і свобод людини – це термін, який містить такі складові, як умови, засоби, принципи і норми, що забезпечують здійснення, охорону й захист прав і свобод людини; зобов'язання виконання суб'єктами обов'язків, покладених на них для реалізації прав і свобод³.

Гарантії прав і свобод людини та громадянина – це система конкретних засобів, завдяки яким стає реальним ефективною реалізація громадянами своїх прав і свобод, їх охорона, захист у разі порушення. Основне призначення їх полягає у забезпеченні всіх і кожного рівними правовими можливостями для набуття, реалізації, охорони та захисту суб'єктивних прав і свобод⁴. Отже, гарантії прав і свобод людини, на думку Ю. В. Назарко, становлять сукупність усіх факторів в економічній, політичній, державній, культурній та інших сферах, що допомагають цілком реалізувати свої права⁵. Визначаючи зміст конституційних гарантій, Т. Гудзь вказує на те, що це «система заходів, спрямованих на створення належних умов для безперешкодної реалізації кожною особою проголошених в Конституції України прав

¹ Митна енциклопедія: у двох томах. Т. 1 / редкол. І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2013. С. 144 (Митна справа в Україні. Т. 22).

² Універсальний словник-енциклопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53395/8529.html>

³ Лінецький С. В. Гарантії прав і свобод людини та громадянина / Енциклопедія сучасної України: вебсайт. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=28680

⁴ Теорія держави і права: навч. посіб. / Бостан С. К., Гусарев С. Д., Пархоменко Н. М., Заяць Н. В., Пронюк Н. В. Київ: Академія, 2013. С. 145.

⁵ Назарко Ю. В. Гарантії реалізації права на охорону здоров'я в Україні та країнах Європейського Союзу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1 (15). С. 406.

і свобод»¹. Відтак можемо також виокремити з наведених вище понять гарантій прав і свобод людини такі складові, як певна система прав і свобод; рівний доступ до них і засоби спрямовані на їх охорону і захист, тобто забезпечення їх дотримання.

Розмежують загальні гарантії і спеціальні (юридичні) гарантії. До загальних відносять гарантії, які охоплюють усю «сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян»². Спеціальні гарантії тлумачать як «правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи громадян, усуваються порушення прав і свобод, поновлюються порушені права»³. Під правовими гарантіями розуміють також встановлені державою принципи і норми, які забезпечують здійснення зазначених прав і свобод шляхом належної регламентації порядку їх здійснення, а також їх охорони і захисту⁴. Серед правових гарантій, «за критерієм їх змісту, виокремлюють: а) матеріальні (положення правових норм, які безпосередньо містять певні приписи та заборони); б) процесуальні (положення, які визначають процес реалізації матеріальних гарантій); в) організаційні (положення, які, зокрема, визначають систему судових і власне правоохоронних органів, інших органів державної влади і органів місцевого самоврядування, встановлюють їх функції, повноваження їх посадових і службових осіб).

Юридичні гарантії встановлюються державою у Конституції, нормах спеціального законодавства, їхньою метою є реальне забезпечення правовими засобами максимального здійснення, охорони й захисту конституційних прав і свобод громадян»⁵.

Також потрібно зазначити, що окремим (специфічним) видом правових гарантій є юридична відповідальність. Особливість цього виду полягає у тому, що захист і охорону прав і свобод людини

¹ Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ / за заг ред. О. С. Бакумова, Т. І. Марчука. Харків, 2019. С. 138.

² Гарантії реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. URL: <https://mykolaiivska.land.gov.ua/%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%96%D1%97-%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D1%82%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82/>

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Там само.

Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі

юридична відповідальність забезпечує шляхом гарантування виконання органами публічної адміністрації своїх обов'язків, що кореспондують зазначеним правам і свободам.

Залежно від рівня їх юридичного статусу правові гарантії поділяються на міжнародно-правові та національні, конституційні та галузеві.

Міжнародно-правові гарантії встановлені в чинних міжнародних договорах, обов'язкових для України. Вони також є матеріальними (наприклад, можливість звернення до Європейського суду з прав людини, встановлена Конвенцією про захист прав і основних свобод людини), процесуальними (наприклад, доступний для кожного порядок такого звернення), організаційними (система й організація діяльності Європейського суду з прав людини)¹.

Конституція України у ст. 49 передбачає гарантії на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Крім того, у ч. 2 цієї норми законодавець вказує на те, що «охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм», а у ч. 3 визначено зобов'язання держави щодо створення умов «для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування», законодавець також гарантує право на безоплатну медичну допомогу, яка повинна надаватись у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, а також вказує на те, що «існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена»².

Звертаємо увагу на гарантоване законодавцем право на безоплатну медичну допомогу. Ця гарантія є надважливою у сучасних умовах військового стану, коли значна кількість людей потребує медичної допомоги і не має можливості оплатити медичні послуги.

Звертаємо увагу на те, що офіційне тлумачення положення ч. 3 ст. 49 міститься у Рішенні Конституційного Суду (далі – КСУ) від 29.05.2002 № 1-13-рп/2002, що використовується як офіційне джерело

¹ Гарантії реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. URL: <https://mykolaivska.land.gov.ua/%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%D1%82%D1%96%D1%97-%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D1%82%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82/>

² Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

права, згідно з яким «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно». Треба розуміти так, що у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається усім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного розрахунку на надання такої допомоги¹. Тобто можемо стверджувати, що КСУ робить акцент на безоплатності надання медичної допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я.

Згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 5 січня 2012 року № 3-рп/2021 справа № 1-11/2012 « в аспекті конституційного подання положення ст. 1, ч. 1, 3 ст. 95 Конституції України у системному зв'язку з положеннями ст. 3, ч. 1 ст. 17, ч. 3 ст. 22, ст. 46 Конституції України треба розуміти так, що однією з ознак України як соціальної держави є забезпечення загальносуспільних потреб у сфері соціального захисту за рахунок коштів Державного бюджету України, виходячи з фінансових можливостей держави, яка зобов'язана справедливо і неупереджено розподіляти суспільне багатство між громадянами і територіальними громадами та прагнути до збалансованості бюджету України. При цьому рівень державних гарантій права на соціальний захист має відповідати Конституції України, а мета і засоби зміни механізму нарахування соціальних виплат та допомоги – принципам пропорційності і справедливості. Також ч. 2 ст. 96, п. 2, 3, 6 ст. 116 Конституції України треба розуміти так, що повноваження Кабінету Міністрів України щодо розробки проєкту закону про Державний бюджет України та забезпечення виконання відповідного закону пов'язані з його функціями, зокрема щодо реалізації політики у сфері соціального захисту та інших сферах. Кабінет Міністрів України регулює порядок та розміри соціальних виплат та допомоги, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, відповідно до Конституції і законів України².

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) 29.05.2002 № 1-13/2002 / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02#n54>

² Іванова Н. С. Гарантії забезпечення та реалізації конституційного права людини на охорону здоров'я. *Juris Europensis Scientia*. 2021. Випуск 5. С. 19.

Зазначене рішення КСУ роз'яснює порядок забезпечення загальноосвітніх потреб в Україні у сфері соціального захисту коштом Державного бюджету, враховуючи фінансові можливості держави, тобто наповнюваність бюджетів усіх рівнів.

Потрібно зазначити, що фінансування медичних послуг здійснюється з державного та місцевого бюджетів, а також з інших джерел, не заборонених законодавством. У ч. 1 ст. 18 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» вказано, що «фінансове забезпечення охорони здоров'я може здійснюватися за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів, коштів юридичних та фізичних осіб, а також з інших джерел, не заборонених законом», а «медична допомога надається безоплатно за рахунок бюджетних коштів у закладах охорони здоров'я та фізичними особами-підприємцями, які зареєстровані та одержали в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, з якими головними розпорядниками бюджетних коштів укладені договори про медичне обслуговування населення»¹.

Фінансування державних та комунальних закладів охорони здоров'я здійснюється за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів.

Аналізуючи ситуацію, яка склалась у цій сфері правового регулювання, Н. С. Іванова вважає, що має місце певна колізія. З одного боку, роз'яснення КСУ містить імперативні положення щодо безоплатного надання медичної допомоги в державних і комунальних закладах охорони здоров'я. З іншого – інше роз'яснення КСУ та чинні нормативні акти закріплюють правило щодо залежності фінансування безоплатного лікування у державних і комунальних закладах охорони здоров'я від відповідного бюджетного фінансування, що унеможливує надання безоплатної медичної допомоги повним обсягом².

З метою узгодження норм законодавчих актів і роз'яснень КСУ було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань

¹ Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

² Іванова Н. С. Гарантії забезпечення та реалізації конституційного права людини на охорону здоров'я. *Juris Europensis Scientia*. 2021. Випуск 5. С. 20.

діяльності закладів охорони здоров'я»¹. Цим нормативним актом запроваджено процес перетворення комунальних закладів охорони здоров'я на комунальні некомерційні підприємства, що мало метою збільшення господарської та фінансової самостійності цих закладів.

Проте не вирішеним залишилося питання фінансування цих закладів. У процесі подальшого реформування системи охорони здоров'я в Україні було затверджено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я». У ч. 1 ст. 18 цього нормативного акта законодавець вказує, що «фінансове забезпечення охорони здоров'я може здійснюватися за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів, коштів юридичних та фізичних осіб, а також з інших джерел, не заборонених законом», а у ч. 5 зазначає, що «медична допомога надається безоплатно за рахунок бюджетних коштів у закладах охорони здоров'я та фізичними особами-підприємцями, які зареєстровані та одержали в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, з якими головними розпорядниками бюджетних коштів укладені договори про медичне обслуговування населення», а у ч. 6 вказано, що «договори про медичне обслуговування укладаються у межах бюджетних коштів, передбачених на охорону здоров'я на відповідний бюджетний період, на підставі вартості та обсягу послуг з медичного обслуговування, замовником яких є держава або органи місцевого самоврядування. Вартість послуги з медичного обслуговування розраховується з урахуванням структури витрат, необхідних для надання такої послуги відповідно до галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я. Методика розрахунку вартості послуги з медичного обслуговування, перелік платних послуг з медичного обслуговування затверджуються Кабінетом Міністрів України»².

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України від 06.04.2002 № 2002-VIII / Верховна Рада України // Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19#Text>

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України від 06.04.2017 № 21 / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19#Text>

З огляд у на наведене вище виникла потреба у визначені на законодавчому рівні державних фінансових гарантій медичного обслуговування населення. У зв'язку з цим 2018 року було затверджено Закон України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»¹.

Законом запроваджено в Україні практику встановлення гарантій з медичного обслуговування, а саме: програму державних гарантій медичного обслуговування населення. У законі розкрито зміст поняття програма державних гарантій медичного обслуговування населення (програма медичних гарантій). Це «програма, що визначає перелік та обсяг медичних послуг, медичних виробів та лікарських засобів, повну оплату надання яких пацієнтам держава гарантує за рахунок коштів Державного бюджету України згідно з тарифом, для профілактики, діагностики, лікування та реабілітації у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами» (п. 1 частини першої ст. 2)².

У ч. 1 ст. 6 цього закону передбачено надання «медичних послуг, медичних виробів та лікарських засобів належної якості за рахунок коштів Державного бюджету України», а у ч. 1 ст. 8 зазначено, що такі послуги, медичні вироби та лікарські засоби надаватимуться за умов укладання договору про медичне обслуговування населення за програмою медичних гарантій. Такий договір має «укладати між уповноваженим органом та закладом охорони здоров'я незалежно від форми власності чи фізичною особою-підприємцем, яка в установленому законом порядку одержала ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики, що відповідають встановленим Кабінетом Міністрів України вимогам до надавача медичних послуг за програмою медичних гарантій, та має відповідати умовам закупівлі, специфікаціям до медичних послуг, а також враховувати визначений у програмі медичних гарантій обсяг забезпечення медичними послугами відповідно до потреб у межах кожного госпітального округу»³. У ч. 4 ст. 8 законодавець вказує на те, що такий договір «є договором

¹ Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення. Закон України від 19 жовтня 2017 року / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>

² Там само.

³ Там само.

на користь третіх осіб – пацієнтів у частині надання їм медичних послуг, медичних виробів та лікарських засобів надавачами медичних послуг» і у ч. 5 цієї статті визначає його істотні умови: перелік та обсяг надання пацієнтам медичних послуг, медичних виробів та лікарських засобів за програмою медичних гарантій; умови, порядок та строки оплати тарифу; фактична адреса надання медичних послуг; права та обов'язки сторін; строк дії договору; звітність надавачів медичних послуг; відповідальність сторін.

Відповідно до ст. 633 Цивільного кодексу України¹ договір про надання медичних послуг визнається публічним договором, тобто такою угодою, що повинна бути укладена медичною установою з кожним, хто звернувся до неї за наданням медичних послуг. Обов'язковість укладання договору за умови надання пацієнту послуг означає неможливість односторонньої відмови медичної установи як виконавця послуг від виконання зобов'язань за договором. Зарахування договору на надання медичних послуг до категорії публічних договорів не випадкове. Навмисне звуження свободи договору для медичної установи зумовлено фактичною нерівністю сторін у договорі та спрямоване на захист інтересів пацієнта (як замовника послуг), насамперед забезпечення реалізації його права на медичну допомогу.

Попри це право медичної установи на відмову від укладання договору існує. Відповідно до змісту ст. 633 Цивільного кодексу України за умови надання обґрунтованого пояснення медична установа має право відмовитися від договору та не зобов'язана компенсувати витрати пацієнта у зв'язку з цим. З огляду на специфіку медичної діяльності перелік певних причин відмови є майже невичерпним. Зважаючи на необізнаність пацієнта в галузі медицини така ситуація має як певні позитивні, так і негативні риси. З боку пацієнта відсутня фактична можливість самостійного оцінювання об'єктивності відмови, що за певних умов може створювати загрозу здоров'ю пацієнта.

З іншого боку, випадки наполягання пацієнта на наданні йому певної медичної послуги (проходження курсу лікування) за умови відсутності медичних показань (протипоказань) до лікування робить відмову лікаря водночас певною гарантією прав самого пацієнта².

¹ Цивільний кодекс України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030435>

² Зверховська В. Правова природа договору про надання медичних послуг. *Юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 48.

Державний гарантований пакет медичної допомоги, на думку українського законодавця, поширюватиметься на всіх громадян України та включатиме:

- 1) первинну медичну допомогу;
- 2) екстрену медичну допомогу (зокрема у стаціонарі);
- 3) основні види амбулаторних послуг за направленням лікаря загальної практики – сімейного лікаря;
- 4) основні види стаціонарної медичної допомоги за направленням лікаря загальної практики – сімейного лікаря чи лікаря-спеціаліста, включаючи лікарські засоби для стаціонарної та екстреної медичної допомоги, вартість яких відшкодовується через встановлений державою механізм оплати відповідних видів медичної допомоги;
- 5) амбулаторні рецептурні лікарські засоби, які внесені до національного переліку основних лікарських засобів та вартість яких відшкодовується через механізм реімбурсації¹.

Відповідно до цього нормативного акта створено Уповноважений орган – Національну службу охорони здоров'я України, діяльність якого ґрунтується на положеннях Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»²; Плану заходів із реалізації Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я на період до 2020 року³; Положення про Національну службу здоров'я України⁴.

2018 року КМУ затвердив постанову «Про затвердження Порядку реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій для первинної медичної

¹ Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я: розпорядження КМУ від 30 листопада 2016 р. № 1013-р / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>

² Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19 жовтня 2017 року / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>

³ План заходів із реалізації Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 821-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250432586>

⁴ Про утворення Національної служби здоров'я України: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1101 / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2017-%D0%BF#Text>

допомоги на 2019 рік»¹, у якій було визначено, що тарифи за надання медичних послуг, пов'язаних з первинною медичною допомогою, встановлюються як капітаційна ставка за обслуговування одного пацієнта протягом календарного року і становить за обслуговування одного пацієнта, включеного до зеленого списку, – 370 грн, за одного пацієнта, включеного до червоного списку (для комунальних закладів охорони здоров'я), – 120 гривень на рік.

2019 року КМУ затвердив постанову «Про затвердження Порядку реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій у 2020 році»², якою передбачено Програму медичних гарантій для первинної з 1 січня 2020 року та для вторинної, третинної, екстреної, паліативної медичної допомоги та медичної реабілітації з 1 квітня 2020 року. Також Програма медичних гарантій для населення діятиме для реімбурсації ліків при серцево-судинних захворюваннях, бронхіальній астмі та цукровому діабеті I та II типу. Держава фінансуватиме такі послуги через Національну службу здоров'я України (далі – НСЗУ)³.

Звертаємо також увагу на норму абзацу другого ч. 5 ст. 4 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік»⁴, у якій законодавець зазначає, що обсяг коштів Державного бюджету України, що спрямовуються на реалізацію програми медичних гарантій, щорічно визначається в Законі України про Державний бюджет України як частка валового внутрішнього продукту (у відсотках) у розмірі не менше 5 % валового внутрішнього продукту України. Увагу привертає і норма абзацу другого ч. 3 ст. 10 Закону України «Про державні

¹ Деякі питання реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій для первинної медичної допомоги на 2019 рік від 18 грудня 2018 № 1117. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-realizaciyi-derzhavnih-garantij-medichnogo-obslugovuvannya-naseleण्या-za-programoyu-medichnih-garantij-dlya-pervinnoyi-medichnoyi-dopomogi-na-2019-rik>

² Про затвердження Порядку реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій у 2020 році: Постанова КМУ від 27 листопада 2019 року № 1124 / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2019-%D0%BF>

³ Уряд ухвалив акти, що запроваджують зміни на всі види медичної допомоги з квітня 2020 року. URL: <https://www.auc.org.ua/novyna/uryad-uhvalyv-akty-shcho-zaprovadzhuyut-zminy-na-vsi-vydy-medychnoyi-dopomogy-z-kvitnya-2020>

⁴ Програма медичних гарантій: впровадження в Україні. URL: https://moz.gov.ua/uploads/0/3798-programa_medichnih_garantij_vprovadzenna_v_ukraini.pdf

фінансові гарантії медичного обслуговування населення»¹, у якій зазначено, що при розрахунку тарифів та коригувальних коефіцієнтів базою для визначення компонента оплати праці медичних працівників є величина, що не менша за 250 % середньої заробітної плати в Україні за липень року, що передує року, в якому будуть застосовуватися такі тарифи та коригувальні коефіцієнти.

Водночас законодавець у ч. 4 Прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік»² зазначає, що норми абзацу другої частини п'ятої статті 4 та абзацу другої частини третьої статті 10 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»³ застосовуються у порядку та розмірах, що встановлені Кабінетом Міністрів України з урахуванням. Отже, є ймовірність браку коштів на реалізацію Програми медичних гарантій, і у зв'язку з цим обмеження прав громадян на охорону здоров'я, доступну медичну допомогу.

Також проблематичним є питання забезпечення пацієнтів безоплатними лікарськими засобами. Ці лікарські засоби надходять до соціальних аптечних установ у досить обмеженому обсязі, що є недостатнім для суспільних потреб і змушує пацієнтів оплачувати такі лікарські засоби самостійно.

Також звертаємо увагу на те, що 2019 року було затверджено Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів у сфері охорони здоров'я»⁴. Згідно з нормами цього закону «органи місцевого самоврядування здійснюють планування розвитку мережі закладів охорони здоров'я комунальної форми власності, приймають рішення про створення, припинення,

¹ Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19 жовтня 2017 року / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>

² Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14 листопада 2019 року № 294-IX / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-IX>

³ Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>

⁴ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів у сфері охорони здоров'я: Закон України від 20.12.2019 № 421-IX / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421-20#Text>

реорганізацію чи перепрофілювання закладів охорони здоров'я самостійно (ч. 5), а «заклади охорони здоров'я комунальної та державної форми власності, що діють в організаційно-правовій формі установи, можуть бути реорганізовані, зокрема шляхом перетворення, за рішенням власника або уповноваженого органу управління».

Отже, знову таки має місце колізія норми спеціального закону і Конституції України, зокрема йдеться про ст. 49, де законодавець гарантує не скорочення існуючої мережі державних і комунальних закладів охорони здоров'я¹. Акцентуємо увагу на те, що Конституція України визначає мережу закладів охорони здоров'я як єдину і цілісну. Натомість у Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів у сфері охорони здоров'я»² йдеться про штучний поділ конституційно визначеної єдиної мережі державних і комунальних закладів охорони здоров'я на дві мережі – державної і комунальної. Таке необґрунтоване розмежування на практиці призводить до припинення діяльності закладів охорони здоров'я і не дозволяє громадянам отримати медичні послуги через віддаленість і важкодоступність закладів охорони здоров'я.

Потрібно акцентувати увагу на те, що щодо реорганізації, ліквідації, зокрема комунальних закладів охорони здоров'я, визнання недійсними відповідних рішень органів місцевого самоврядування та зобов'язання прийняття ними рішень з метою забезпечення вимог статті 49 Конституції України існує і відповідна судова практика.

Так, у постанові Верховного Суду від 12 лютого 2020 року (справа № 813/1368/18) викладена така правова позиція: прийняття рішень органами місцевого самоврядування щодо управління закладами охорони здоров'я є як реалізацією державної політики у сфері охорони здоров'я, так і виконанням від імені територіальної громади управлінської функції у сфері управління закладами охорони здоров'я шляхом прийняття відповідних нормативних актів, а відтак – нормативно-правовим актом органу місцевого самоврядування як суб'єкта

¹ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів у сфері охорони здоров'я: Закон України від 20.12.2019 № 421-IX / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421-20#Text>

Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі

владних повноважень у розумінні ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства; з огляду на те, що предметом спору у цій справі є рішення органу місцевого самоврядування, прийняте на виконання від імені територіальної громади функції управління закладами охорони здоров'я, і таке рішення впливає не лише на права та інтереси позивачів, як членів територіальної громади, а й на інтереси територіальної громади в цілому, то в цій справі позивачі діють на захист публічного інтересу (п. 29, 33).

Отже, з огляду на викладене положення частин 5, 16 ст. 16 Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів у сфері охорони здоров'я» є такими, що суперечать положенням статей 1, 3, частин 1, 2 ст. 8, частин 2, 3 ст. 22, ст. 49, частини 1 ст. 64 Конституції України¹.

Наведене вище є доказом обмеження гарантованих Конституцією України і міжнародними стандартами прав на охорону здоров'я, а відтак і на доступ до медичних послуг.

У лютому 2021 року було затверджено постанову КМУ «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у II–IV кварталах 2021 року»². У цій постанові збільшено кількість пакетів медичних послуг, що підлягають оплаті в рамках реалізації програми медичних гарантій та встановлено тарифи на такі медичні послуги. 2021 року затверджено постанову КМУ «Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році»³. У цій постанові визначено

¹ Конституційне подання про визнання такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремих положень частин п'ятої, шістнадцятої статті 16 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XII, частини шостої статті 4 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII, частини четвертої статті 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 № 1645-III, абзацу другого розділу II Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28.12.2014 № 76-VIII. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/konstitutsiyne-podannya-okhorona-zdorovya.pdf>

² Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у II–IV кварталах 2021 року: постанова КМУ від 15.02.2021 № 113 / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133-2021-%D0%BF#Text>

³ Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році: постанова КМУ від 29.12.2021 № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2021-%D0%BF#Text>

35 пакетів медичних послуг, що підлягають оплаті в рамках програми медичних гарантій. Особливістю цієї постанови є те, що, крім збільшення пакетів медичних послуг, законодавцем передбачено перегляд вартості медичних послуг, що надаються у медичних закладах, які розташовані на території територіальних громад, в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають у тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні), перелік яких визначений наказом Мінреінтеграції¹.

Аналіз постанов КМУ, які було прийнято протягом 2018–2022 рр., дозволяє стверджувати про недостатність їх фінансування з Державних бюджетів України, оскільки оплата їх можлива за умови наявних фінансових ресурсів державного і місцевих бюджетів.

Також потрібно зазначити, що чергова постанова КМУ, яка б передбачала обсяг і порядок фінансування програми державних гарантій медичного обслуговування населення на 2023 рік, ще не прийнята. Враховуючи військовий стан і нестачу коштів у Державному бюджеті України, є вірогідність суттєвого скорочення державних коштів на реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення, а відтак і гарантій реалізації права на охорону здоров'я в цілому.

Визначення державних гарантій передбачає, що деякі послуги не можуть бути оплачені за кошти програми. Цей перелік визначено Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах» №1138².

Також потрібно зазначити, що у ст. 22 Конституції України встановлене загальне правило, згідно з яким конституційні права і свободи гарантуються³. Це означає, що вони не лише проголошуються, декларуються державою, а й мають реалізовуватися за допомогою відповідного механізму.

¹ Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році: постанова КМУ від 29.12.2021 № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2021-%D0%BF#Text>.

² Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах: Постанова КМУ від 17 вересня 1996 р. № 1138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138-96-%D0%BF>

³ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Гарантії реалізації права на охорону здоров'я Ю. Назарко вбачає у збільшенні кількості застрахованих; децентралізації державної системи охорони здоров'я; розширенні сфери первинної допомоги, автономії стаціонарів; посиленні приватного сектору; поліпшенні якості медичних послуг; пріоритетності профілактики та медичної освіти перед процесом лікування¹. Змістом гарантій права людини для реалізації права на охорону здоров'я є «забезпечення та реалізація системи заходів, спрямованих на збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини за максимальної біологічно можливої індивідуальної тривалості її життя»².

У ч. 1 ст. 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» зазначено, що «такі заходи здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, заклади охорони здоров'я; фізичні особи-підприємці, які зареєстровані у встановленому законом порядку та одержали ліцензію на право провадження господарської діяльності з медичної практики; медичні та фармацевтичні працівники, фахівці з реабілітації, громадські об'єднання і громадяни»³ у сфері надання медичної допомоги.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 цього Закону медична допомога – це «діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами»⁴.

Право на медичну допомогу, крім Конституції України і Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», закріплено і у ст. 284 Цивільного кодексу України⁵.

¹ Назарко Ю. В. Гарантії реалізації права на охорону здоров'я в Україні та країнах Європейського Союзу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1(15). С. 411.

² Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

³ Там само.

⁴ Там само.

⁵ Цивільний кодекс України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030435>

Аналізуючи структуру ст. 284 Цивільного кодексу України, українська учена Г. А. Миронова робить висновок, що законодавець розуміє сутність права на медичну допомогу як сукупність суб'єктивних цивільних прав. З цього вчена робить висновок, що фактично право на медичну допомогу в цивільно-правовому аспекті є сукупністю суб'єктивних прав фізичних осіб у сфері надання медичної допомоги. Таких суб'єктивних прав фізичної особи, що закріплені у ст. 284, на думку Г. А. Миронової, є: «шість для пацієнтів (права фізичної особи на надання їй медичної допомоги; право на вибір лікаря та лікувального закладу; право на вибір методів лікування; право на згоду на медичне втручання; право на відмову від медичного втручання і три для лікаря (право на надання рекомендацій щодо методів лікування; право надавати медичну допомогу без згоди пацієнта; право на відмову від ведення пацієнта). Ці права стосуються відповідних благ – життя, здоров'я, автономії вибору, недоторканості, приватності тощо»¹.

Підсумовуючи перелік прав пацієнтів, закріплених у вказаних вище нормативних актах і міжнародних стандартах, виокремлюємо їх 24. До них відносимо: право на доступність у галузі охорони здоров'я; право на згоду на медичне втручання та право на відмову від медичного втручання; право на свободу вибору в галузі охорони здоров'я; право пацієнта на вільний вибір лікаря; право на вибір методів лікування відповідно до рекомендацій лікаря; право на вибір закладу охорони здоров'я; право на заміну лікаря; право на лікування за кордоном у разі неможливості надання такої допомоги у закладах охорони здоров'я України; право на медичну таємницю; право на якісну медичну допомогу; право на безпечну медичну допомогу; право на попередження за можливістю страждань і болю; право на індивідуальний підхід до лікування; право на оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я; право на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю; право людини на життя та на повагу до гідності при наданні медичної допомоги; право на захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я; право на медичні профілактичні заходи; право на інновації; право на медико-біологічний експеримент; право на репродуктивні

¹ Миронова Г. А. Приватноправове регулювання особистих немайнових відносин у сфері надання медичної допомоги: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2020. 515 с.

технології; право на донорство; право на терапевтичне клонування; право на корекцію (зміну) статі¹.

На думку Ю. Ю. Бойко, необхідність визначення системи гарантій захисту прав пацієнтів визначається «залежним становищем особи від лікаря, що пояснюється відсутністю в людини спеціальних знань про хворобу, про встановлені процедурні особливості лікування»².

Варто зазначити, що зміст права на медичну допомогу є предметом численних наукових дискурсів. Так, І. Я. Сенюта у зміст такого права включає: право на ефективне та доступне медичне обслуговування, зокрема на безоплатну медичну допомогу; право на вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до рекомендацій лікаря і закладу охорони здоров'я; право на інформовану добровільну згоду на медичне втручання; право на відмову від медичного втручання; право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса, адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду³.

Потрібно зазначити, що більшість науковців розмежовують поняття «медична допомога» і «медична послуга». Так, О. О. Терзі вважає, що медична допомога є ширшим за змістом поняттям, яке включає в себе медичну послугу⁴.

На думку А. Д. Барзиловича, медична допомога означає надання таких послуг згідно з державним стандартом та включає усі заходи, які мають на меті зниження рівня смертності, захворюваності та інвалідності⁵.

¹ Права пацієнтів: види та відповідальність за недотримання / Медична справа: вебсайт. 15.09.2021. URL: <https://medplatforma.com.ua/article/2398-prava-patsntv-vidi-ta-vdpovdalnst-za-nedotrimannya>

² Бойко Ю. Ю. Міжнародно-правова концепція охорони прав пацієнта. *Правова позиція*. 2018. № 2 (21). С. 163.

³ Сенюта І. Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги. Питання теорії і практики: навч-метод. посіб. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. С. 152.

⁴ Терзі О. О. Нормативно-правове регулювання у сфері надання медичних послуг населенню. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2021. Випуск 10. С. 58.

⁵ Барзилович А. Д. Механізми державного регулювання надання медичних послуг в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 1 (24). С. 88.

Б. Тобес запропонувала визначення: «право на здоров'я включає в себе право на медичну допомогу, право на доступ до служб планування сім'ї, право на догляд у допологовий і післяпологовий період, право на чисту питну воду і задовільні санітарні умови, право на професійне здоров'я, здорове навколишнє середовище, а також право на інформацію з питань охорони здоров'я¹.

В. Зверховська вважає, що медична допомога, «виникнувши як доручення пацієнта лікарю у сучасних умовах платної медицини», набуває правового статусу послуги².

Вважаємо такий підхід цілком обґрунтованим ще й з огляду на те, що медичних послуг може надаватись декілька під час отримання медичної допомоги.

Зміст поняття «медична допомога» Конституція України не розкриває. Відсутнє його визначення і у Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Однак у медичній науці поняттям «медична допомога» переважно охоплюються лікування, профілактичні заходи, які проводяться при захворюваннях, травмах, пологах, а також медичний огляд та деякі інші види медичних робіт³.

Спробу розмежувати медичну допомогу і медичну послугу у своїх працях зробила О. Беденко-Зваридчук, зокрема медичну діяльність учена визначає як будь-які заходи, що спрямовані на охорону здоров'я, збереження життя людини, профілактику захворювань, і які правдяться співробітниками лікувально-профілактичних закладів будь-якої форми власності або медичними працівниками, які займаються приватною практикою. Медичні послуги, на думку вченої, – це вид взаємовідносин щодо надання медичної допомоги, врегульований договором на надання медичної послуги. Учена також зазначає, що медична послуга – це одна із складових медичної допомоги. Вона не тотожна медичній допомозі, тому що медична допомога ширша за своїм змістом⁴.

¹ Тобес Б. Право на здоров'я: теорія і практика. URL: http://krotov.info/libr_min/19_t/ob/es_01.htm

² Зверховська В. Правова природа договору про надання медичних послуг. *Юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 45.

³ Чеховська І. В. Медичне право України: навч. посіб. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 480 с. (Серія «На допомогу студенту УДФСУ», Т. 63).

⁴ Чехун О. В. Надання платних цивільних послуг: цивільно-правові аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 214.

Деякі автори вважають медичну послугу медичною допомогою певного виду і обсягу, що надається медичною установою пацієнту в певних правових формах¹.

Сучасний підхід до регулювання та розуміння медичних послуг ґрунтується на ідеях та принципах, закладених на різних історичних етапах. Перед умовою зародження правового регулювання медичних послуг стала необхідність чіткого регламентування діяльності лікаря (медичної установи), визначення їх прав та обов'язків, а також способів захисту суб'єктивних прав учасників правовідносин у сфері медичної діяльності.

Поняття «медична послуга» з'явилося у законодавстві України ще на початку 1990-х років, однак, як слушно зазначає О. М. Шевчук, використовується набагато рідше, ніж поняття «медична допомога»².

Загальне поняття «послуга», як економічний вид діяльності, наведено в Державному класифікаторі України «Класифікація видів економічної діяльності»³. Згідно з Класифікатором послуга – це результат економічної діяльності, щодо якого не можна встановити права власності. Послуги не можна продати окремо від процесу їхнього виробництва. Момент завершення виробництва послуги збігається з моментом надання її споживачеві.

У науковій літературі термін «медична послуга» розуміють як «сукупність різних дій уповноважених суб'єктів у сфері надання матеріальних або нематеріальних благ, пов'язаних із поліпшенням фізичного і психічного здоров'я населення, як одиничному одержувачу, так і необмеженому колу споживачів з метою забезпечення їх корисним ефектом, породжуючи при цьому виникнення відповідних відносин у сфері охорони здоров'я»⁴. На думку С. В. Антонова, медична

¹ Чехун О. В. Надання платних цивільних послуг: цивільно-правові аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 214..

² Єдиний медичний простір України: правовий вимір: монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценка. Харків: Право, 2022. С. 95.

³ Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010: наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики України від 11.10.2010 № 45 / Верховна Рада України // «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>

⁴ Маркіна А. М. Адміністративно-правове регулювання надання медичних послуг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. 219 с.

послуга – це «вид професійної або господарської діяльності медичних закладів (організацій), ФОП, які займаються приватною медичною практикою, що включає застосування спеціальних заходів щодо здоров'я чи спрямованих на досягнення певних етичних змін зовнішності». Учений також звертає увагу на те, що медична послуга належить до фактичних послуг і містить у собі медичні заходи щодо здоров'я, поліпшення чи підтримання стану, що є головною метою надання послуги¹. А. А. Герц медичну послугу визначає як «визначені договором або законом дію чи комплекс дій медичної установи (лікаря) – послугодавців, спрямовані на діагностику, лікування та профілактику, лікування захворювання, які є самостійним виокремленим об'єктом і мають вартісну оцінку². На думку О. М. Шевчука, медична послуга – це «діяльність надавача послуги, що спрямована на задоволення потреб стосовно фізичної особи. Цю послугу спрямовано на діагностику, лікування або профілактику захворювання, реабілітацію, надання медичної допомоги, зокрема у зв'язку з вагітністю, пологами, і вона підлягає ліцензуванню³.

Медичну послугу О. М. Берназ-Лукавецька тлумачить як «професійну діяльність медичних закладів (організацій) чи фізичних осіб – підприємців, які займаються приватною медичною практикою, відповідно до існуючих медичних стандартів, що включає застосування спеціальних заходів щодо здоров'я у вигляді медичного втручання, потенційним результатом якого є поліпшення загального стану чи функціонування окремих органів або систем організму людини, а також (або) досягнення певних естетичних змін зовнішності»⁴.

Медична послуга, на думку Р. А. Майданика, є багом, «з приводу якого виникають майнові та немайнові (ідеальні) відносини між їх учасниками як майново відокремленими приватними особами. Воля

¹ Антонов С. В. Правова регламентація надання медичних послуг. *Управління закладом охорони здоров'я*. 2009. № 2. С. 20.

² Герц А. А. Медична послуга як об'єкт правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2015. № 15 (2). С. 13.

³ Єдиний медичний простір України: правовий вимір: монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценка. Харків: Право, 2022. С. 96.

⁴ Берназ-Лукавецька О. М. Медичні послуги в Україні / Юрист-Блог: вебсайт. URL: <https://jurist-blog.com.ua/medichni-poslugi.html>

Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі

учасників цих відносин предметно виражена в грошах замовника (пацієнта чи розпорядника бюджетних коштів), які він готовий сплатити за медичні послуги, які надають послугонадавач – заклад охорони здоров'я (приватно практикуючий лікар), користуючись професійними знаннями та відповідним медичним обладнанням. Послугонадавач готовий запропонувати специфічні знання та обладнання, необхідні для надання медичної послуги на оплатних засадах шляхом одержання плати за ці послуги»¹.

Отже, виходячи з наведеного вище, можна виокремити основні складові поняття «медична послуга»: а) це діяльність; б) діяльність, яка здійснюється за допомогою спеціальних заходів; в) діяльність, яка спрямована на діагностику, лікування та профілактику, лікування захворювання; г) діяльність, яка здійснюється послугодавцями – закладами охорони здоров'я чи ФОП, які займаються приватною медичною практикою; д) діяльність, яка підлягає ліцензуванню; е) медичні послуги надаються на підставі укладання договорів.

Відтак сформулюємо авторське визначення поняття медична послуга. Це діяльність, яка підлягає ліцензуванню, здійснюється послугодавцями – закладами охорони здоров'я чи ФОП, які займаються приватною медичною практикою за допомогою спеціальних заходів, користуючись професійними знаннями та відповідним медичним обладнанням, спрямована на діагностику, лікування та профілактику, лікування захворювання; надається на підставі укладання договорів про надання медичних послуг.

Виокремлюють ознаки медичних послуг: мають вартісне вираження; можуть бути базисом для розрахунку та чіткого окреслення рівня державних гарантій щодо медичного обслуговування населення; є комплексною; має самостійний виокремлений об'єкт та суб'єкт; а також замовника послуги, критерії надання якісних медичних послуг тощо.

До особливостей медичної послуги О. В. Бобришева відносить: «незмінність медичної послуги, оскільки вона є життєважливою; наявність часового проміжку між моментом надання послуги й кінцевим результатом її споживання, який характеризується зміною стану

¹ Майданик Р. А. Правовідносини медичного обслуговування і надання медичних послуг за законодавством України. *Медичне право*. 2017. № 3. С. 52–53.

здоров'я пацієнта; складність визначення точної вартості медичної послуги; вплив особистісного фактору надання медичної послуги, що визначається ступенем довіри споживача до виробника. Значущість цієї особливості зумовлено тим, що в результаті надання медичної послуги змінюється стан здоров'я пацієнта: необхідність проведення підготовчого періоду споживання медичної послуги, що передбачає проведення лабораторно-діагностичних досліджень¹.

Також виокремлюють специфічні особливості медичних послуг:

– медична послуга – це діяльність (сукупність дій), яку можуть здійснювати не всі особи. Пропонуючи таку послугу, до виконавця законом пред'являються підвищені вимоги до кваліфікації. Саме це є основою для видачі ліцензії на здійснення діяльності суб'єкту господарювання;

– діяльність повинна здійснюватися для досягнення певної мети. Пацієнт (замовник), звертаючись до лікаря, має на меті усунення певних психофізіологічних негативних проявів свого організму (третьої особи). Медична діяльність ґрунтується на об'єктивній потребі людей у збереженні та відтворенні свого тілесного існування;

– за загальним правилом медична послуга не має матеріального результату. Водночас вона може бути поєднана зі створенням матеріального компонента;

– як правило, результат послуги не може бути гарантований виконавцем. Це пояснюється двома чинниками: по-перше, медична послуга являє собою не односторонні дії виконавця, а також зустрічні дії з боку пацієнта; в по-друге, необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного людського організму;

– медична послуга, будучи об'єктом цивільних прав, має визначену вартість, тому її надання супроводжується еквівалентним обов'язком з її оплати. Оплата включає витрати виконавця на її надання та його винагороди².

¹ Бобришева О. В. Ефективний розвиток функціонування ринку медичних послуг в умовах глобалізації економіки та інтеграційних процесів в охороні здоров'я. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2014. Т. 22. № 10/1, вип. 8 (20). С. 14.

² Чехун О. В. Надання платних цивільних послуг: цивільно-правові аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 214.

Гарантією надання якісних і доступних медичних послуг є функціонування страхових систем, які забезпечують доступ до безкоштовного лікування у державних лікарнях і субсидії на медичні послуги. Такі системи працюють у Австралії, Бельгії, Канаді і Франції. У США завдяки покриттю страховими внесками вартості медичних послуг усі послуги надаються медичними організаціями на платній основі, практично відсутня загальна система медичного страхування¹. У Данії сумлінні громадяни, які справно платять податки, можуть своєчасно отримувати медичні послуги на безоплатній основі. Більш широкий спектр пропонується у Норвегії, де держава оплачує вартість не тільки медичних послуг, але і лікувальних путівок. У Литві більшість медичних послуг безкоштовні. Медичне страхування здійснюється у рамках надання тієї чи іншої послуги. На сьогодні розробляється нова програма охорони здоров'я Литви і це здійснюється з використанням підходу «здоров'я у всіх стратегіях» через створення і зміцнення партнерських відносин з іншими суміжними секторами. У Словаччині впроваджено обов'язкове медичне страхування, обсяг (пакет) основної медичної допомоги і конкурентну модель з вибірковою укладанням контрактів і гнучкою ціновою політикою².

В Україні, незважаючи на численні дискурси щодо необхідності запровадження системи медичного страхування, така система не сформована. Варто зазначити, що спроби було зроблено, проте Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування» ще й досі не прийнято.

У медичній практиці виникають щоразу нові питання, які зумовлюють необхідність правового вирішення. Час від часу з'являлися наукові дослідження, в яких зверталася увага на доцільність запровадження більш детальної визначеності у правах та обов'язках лікаря (медичної установи) і пацієнта, упорядкування їх взаємин.

Договір про надання медичних послуг є однією з найпоширеніших підстав виникнення правовідносин з надання медичних послуг, який виконує роль основного правового регулятора реалізації прав і законних інтересів його учасників: лікарів, медичних закладів і пацієнтів.

¹ Єдиний медичний простір України: правовий вимір: монографія / за заг. ред С. Г. Стеценка. Харків: Право, 2022. С. 98.

² Чехун О. В. Надання платних цивільних послуг: цивільно-правові аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 215.

Під час укладання договорів про надання медичних послуг повинні бути враховані такі аспекти, як вид медичних послуг (спеціалізація), специфіка послуги (амбулаторне лікування, медичне оперативне втручання) тощо. З огляду на аналіз практичної діяльності неможливо мати один уніфікований шаблон договору про надання медичних послуг, який би застосовувався в усіх випадках, а тим більше не можна брати за основу загальноприйняті в практиці типові договори про надання послуг.

Договір про надання медичних послуг – це цілком новий для загальної юридичної практики акт, підготовка якого потребує певного розуміння специфіки медицини.

Специфікою укладення договору про надання медичних послуг є прийняття саме закладом охорони здоров'я остаточного рішення щодо необхідності надання медичних послуг фізичній особі¹.

Проте як будь-який цивільно-правовий договір він має загальні положення щодо його зміни, розірвання та припинення. Згідно з ст. 638 Цивільного кодексу України² договір укладається шляхом пропозиції однієї сторони укласти договір (оферта) та згоди іншої сторони його укласти (акцепт). Оферта адресована конкретно визначеним особам, містить істотні умови договору та виражає намір особи взяти на себе певні зобов'язання.

Варто також зазначити, що конструкція публічної оферти (тобто пропозиції до невизначеного кола осіб, яка містить усі істотні умови договору та намір сторони бути зобов'язаною за договором) практично не використовується у сфері медичних послуг. Такі пропозиції варто розглядати як рекламу (незважаючи на зазначення виду послуг і їх вартості). За цивільним законодавством України договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору визначено лише предмет договору. Також істотними визнаються умови, встановлені законодавством або обов'язкові для такого виду договору, а також ті, що визнані сторонами як істотні³.

¹ Крилова О. В. Цивільно-правове регулювання відносин по наданню медичної допомоги: дис. ... канд. юрид. наук / Одеса, 2006. С. 102.

² Цивільний кодекс України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030435>

³ Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 02.11.2016 / К.: Паливода А. В., 2016. С. 203.

За цивільним законодавством істотною умовою договору про надання медичних послуг є предмет договору. Щодо наявності й достаточності закріплення інших істотних умов досі точаться дискусії. Так, наприклад, О.І. Смотров схиляється до наявності двох істотних умов договору про надання медичних послуг: предмету та ціни¹. Інші науковці дотримуються загальноприйнятого законодавчого підходу. Визначення предмета договору про надання медичних послуг є одним із проблемних теоретичних і практичних питань. За одним підходом, предметом договору про надання медичних послуг є безпосередньо медична послуга (тобто певний корисний ефект або благо). За іншим – дії закладу охорони здоров'я (точніше медичних працівників такого закладу) або лікаря щодо надання медичних послуг². У зв'язку з цим під час визначення предмета договору про надання медичних послуг необхідно розмежовувати саму медичну послугу як певну сукупність благ, що мають корисні властивості та дії, які в сукупності становлять надання такої послуги.

Варто також акцентувати увагу на формі договору про надання медичних послуг. За загальним правилом договір може бути укладено як в усній, так і в письмовій формах. У законодавстві відсутні будь-які вимоги щодо форми договору про надання медичних послуг. Непоодинокими є випадки застосування конструкції договору приєднання. Тобто закладом охорони здоров'я розробляється відповідна формалізована форма договору (бланк, примірний договір тощо), до якої лише вноситься інформація щодо особи замовника послуг і/або пацієнта. Проте така форма договору має певні особливості, а також переваги та недоліки для сторін. По-перше, стандартизована форма договору не може бути уніфікованою для всіх видів медичних послуг, оскільки кожен із них має свою специфіку (наприклад, часина послуг передбачає створення матеріалізованих результатів, на які поширюються гарантійні положення). У зв'язку з цим медичним закладам варто розробляти окремі стандартні бланки під кожен вид медичних послуг. По-друге, така форма договору може початково містити умови,

¹ Смотров О. І. Договір щодо оплатного надання медичних послуг: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2003. С. 85.

² Абрамович Н. Особливості, укладення, зміни та припинення договору про надання медичних послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 5.

які надаватимуть закладу охорони здоров'я переваги та гарантії, порівняно з фізичною особою, оскільки особливістю договору приєднання є те, що друга сторона не може змінювати його умови.

Незважаючи на наявність інших форм договору про надання медичних послуг, саме письмова є беззаперечним підтвердженням наявності правовідносин між фізичною особою та закладом охорони здоров'я / лікарем, гарантує сторонам уникнення негативних наслідків щодо недобросовісної поведінки контрагента, а також забезпечує можливість притягнення до відповідальності в разі невиконання чи неналежного виконання договору.

Сьогодні під час укладання договорів про надання платних медичних послуг у більшості випадків пацієнтові (засновникові) пропонується прийняти (підписати) вже готову форму. За інших обставин ініціаторами можуть бути страхові компанії, які самі пропонують такі форми медичним організаціям. По суті, йдеться про договір приєднання, передбачений ст. 634 Цивільного кодексу України. Це фактично виключає можливість для однієї зі сторін договору формулювати свої умови, які відрізняються від викладених у формулярі або в іншій стандартній формі. Проте такі жорсткі правила суттєво прискорюють та полегшують процес оформлення договірних відносин насамперед для медичної організації.

О. В. Чехун вказує на те, що у багатьох випадках, які були подані на перевірку правовому аудиту, містилися обтяжливі для споживачів послуг умови, пропонувався неконституційний спосіб вирішення спорів, не було характеристик, що індивідуалізують надавану медичну послугу. Вказані недоліки, на думку ученого, можуть призвести до несприятливих юридичних наслідків як для пацієнтів, так і для медичних організацій, які продовжують використовувати такі зразки договорів¹.

Крім виявлених похибок у змісті договорів, нерідко допускаються помилки й під час їх укладання, серед яких потрібно виділити такі: оформлення договірних відносин з пацієнтами відбувається шляхом складання одного документа, який залишається у медичній

¹ Чехун О. В. Надання платних цивільних послуг: цивільно-правові аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 215.

установі, а в договорі зазначається, що примірників два; договір з пацієнтом від імені медичної організації укладає лікар, (який може представляти медичну організацію тільки на підставі належно оформленої довіреності), а в договорі зазначається, що він діє на підставі Статуту; укладання договорів про надання медичних послуг з пацієнтом, який не пред'явив документи, що засвідчує особу, може призвести до неможливості встановити особу боржника з оплати та до визнання договору недійсним¹.

Підтвердженням укладення договору про надання медичних послуг зазвичай є такі документи: 1) медична документація (наприклад, медична карта хворого), яка зазвичай може містити певні умови договору, наприклад, інформовану згоду пацієнта, результати діагностики, види наданих медичних послуг і їх обсяг, способи лікування, які застосовувались до пацієнта, лікарські засоби, рекомендації для пацієнта тощо; 2) квитанція про оплату наданих медичних послуг, яка може містити назву медичної послуги, її вартість, дату та час надання тощо. Деякі вчені поширюють на квитанцію режим договору, якщо в ньому зазначено призначення платежу². Проте з такою позицією важко погодитися, зважаючи на те, що квитанція зазвичай не містить усіх вимог до договору й розглядається у цивілістиці як підтвердження наявності правовідносин між сторонами.

Більш цікавим є питання припинення договору про надання медичних послуг, яке має свої особливості, викликані специфікою предмета такого договору. По-перше, лише договір про надання медичних послуг передбачає можливість пацієнта в будь-який момент відмовитись від таких послуг, тоді як заклад охорони здоров'я / лікар обмежені в такому праві, у зв'язку з наявністю законодавчо встановленого обов'язку надання медичних послуг у разі наявності загрози життю та здоров'ю пацієнта. По-друге, припинення договору про надання медичних послуг може відбуватися за одночасного поєднання двох підстав: смерті послугоотримувача й неможливості у зв'язку з цим виконання зобов'язань за договором³. Так, заклад охорони

¹ Чехун О. В. Надання платних цивільних послуг: цивільно-правові аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 215.

² Крилова О. В. Цивільно-правове регулювання відносин по наданню медичної допомоги: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2006. С. 67.

³ Там само. С. 113.

здоров'я / лікар здійснює усі необхідні дії для врятування життя пацієнта, яким / в інтересах якого було укладено відповідний договір. Проте у разі настання біологічної смерті пацієнта потреба в наданні медичних послуг зникає. По-третє, договір про надання медичних послуг може бути припинено шляхом розірвання за взаємною згодою сторін. Причинами для такого розірвання можуть бути різке покращення / погіршення стану здоров'я пацієнта, наявність невиліковної хвороби, внаслідок чого потреба в наданні таких медичних послуг зникає, зміна вартості й умов надання медичних послуг тощо. Цією підставою охоплюється й відмова пацієнта від лікування або ненадання згоди на медичне втручання та відмова лікаря у визначених випадках (відсутність загрози життю і здоров'ю пацієнта, грубе порушення пацієнтом правил внутрішнього розпорядку, недотримання пацієнтом курсу лікування та невиконання рекомендацій лікаря). У протилежних випадках відмова лікаря від лікування пацієнта є порушенням умов договору про надання медичних послуг, що зумовлює настання цивільно-правової відповідальності.

ВИСНОВКИ

Ідея захисту прав людини є пріоритетом будь-якої держави в цивілізованому світі. Права людини є універсальними, вродженими, невід'ємними. Україна, 1991 року ставши незалежною державою та ратифікувавши ряд міжнародних договорів, стала на шляху до утвердження концепції верховенства права. Разом з тим права людини не є абсолютними, підлягають обмеженню у демократичному суспільстві та є індивідуальними.

Характер цивільних правовідносин зумовлює можливість кожної особи особисто вирішувати питання про захист свого суб'єктивного цивільного права й інтересу. Підставою для захисту є порушення, невизнання або оспорювання цивільного права.

Право на захист – це самостійне суб'єктивне цивільне право, що виникає в учасника цивільних відносин у разі порушення належного йому цивільного права або інтересу, невизнання або оспорювання цивільного права. Право на захист цивільних прав та інтересів може здійснюватися з підстав, визначених у ст. 15 Цивільного кодексу України.

Механізм захисту прав людини формується для охорони, захисту і відновлення порушених прав. Він містить два структурних елементи: *форми* (нормативні, інституційні і процедурні) і *засоби* захисту.

Інституційні форми розуміють як способи зовнішнього вираження діяльності суб'єктів владних повноважень, засновані на їх компетенції, залежать від її змісту, обумовлені реалізацією завдань і функцій суб'єкта у межах такої компетенції. І залежно від мети здійснюється вибір певної форми для забезпечення ефективності діяльності суб'єкта.

До *нормативних* форм потрібно віднести: видання нормативно-правових актів; видання ненормативних та індивідуальних правових актів; укладення адміністративних договорів; укладення та ратифікацію міжнародних договорів.

До *процедурних* форм необхідно віднести: самозахист; судовий захист; звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування; неюрисдикційні форми захисту; договірні форми захисту.

Доведено, що найбільша ефективність у захисті прав людини, контроль за їх дотриманням досягається при розумному поєднанні міжнародних та національних засобів захисту прав.

Міжнародна система прав людини складається з норм-принципів, які захищають основи галузі, конкретних норм матеріального права, процесуальних норм, а також механізмів захисту людських прав.

Обсяг обов'язків щодо забезпечення реалізації прав, перелічених в основних міжнародно-правових актах, можна представити так:

а) обов'язки, що містяться у ліберальних міжнародно-правових кодифікованих актах, таких як:

– Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1996 року (Громадянська конвенція ООН, в основу якої покладено Загальну декларацію прав людини (1948));

– Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (Європейська конвенція з прав людини) тощо;

б) обов'язки, що містяться у соціальних міжнародно-правових кодифікованих актах, наприклад:

– Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року (Соціальна конвенція ООН);

– Міжнародна конвенція про права інвалідів 2006 року (Конвенція ООН про права інвалідів);

– Європейська соціальна хартія 1961 року та Переглянута Європейська соціальна хартія 1996 року тощо;

в) обов'язки, передбачені нормами звичаєвого права, та ін.

Загальна декларація прав людини залишається найавторитетнішим джерелом міжнародного публічного права з питань захисту прав людини. Хоча цей документ мав форму резолюції ГА ООН і має за Статутом ООН рекомендаційний характер, його положення є універсальними та закладені в основу сучасної міжнародної системи захисту прав людини.

Окрему групу актів, що містять обов'язки держав щодо захисту прав людини, становлять акти, що належать до так званого м'якого права (soft law).

Права людини мають як юрисдикційну, так і неюрисдикційну форму захисту. До неюрисдикційної форми захисту прав людини можна віднести медіацію, захист в мережі «Інтернет», звернення до громадських організацій, засобів масової інформації та міжнародних неурядових організацій. До переваг у застосуванні означених форм захисту можна віднести їхню простоту, доступність, зрозумілість та дієвість за умови добровільності виконання погоджених умов. Недоліками є

Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі

непередбачуваність результату, відсутність примусових механізмів чи гарантій виконання раніше досягнених домовленостей. Водночас щодо суб'єктів приватного права, що є учасниками цивільних процесуальних правовідносин, основою цивільного процесуального статусу є законний інтерес, для суду як суб'єкта публічної влади такою основою виступає його компетенція.

Приватні інтереси – це ефективний важіль у прийнятті судом процесуальних рішень, противагою є суспільні інтереси, реалізація яких відбувається через реалізацію судом своєї компетенції. При цьому суд має дотримуватись положень щодо справедливого балансу між приватним та публічним інтересом у кожному конкретному випадку. Крім того, поняття здійснення правосуддя необхідно вважати інтегративним поняттям, що включає до себе не тільки власне вирішення за сутністю правового спору, а й належне вирішення судом кожного процесуального питання, належне здійснення судового керівництва, ефективну реалізацію судом процесуальних гарантій прав людини у цивільних процесуальних правовідносинах.

Одним з проблемних питань судової форми захисту прав людини є розвиток та застосування стандартів доказування у цивільному судочинстві. Керівне значення під час їх опрацювання повинна мати судова практика застосування наявних нормативних положень щодо доказування при здійсненні правосуддя у цивільних справах. Водночас критично важливими до врахування постають актуальні міжнародні стандарти у цій сфері, а також положення щодо гарантій суб'єктивних прав, свобод законних інтересів у сфері цивільного процесуального права. У разі подальшого опрацювання стандартів доказування у цивільному судочинстві неприпустимим є копіювання відповідних положень доктрини та законодавства у сфері кримінального процесуального права, з огляду на притаманність цим галузям специфічних рис доказування. Іншою істотною перешкодою застосування міжнародного досвіду у сфері стандартів доказування є їх орієнтування на переконання присяжних. Тому адаптація відповідних положень до правової системи України має тривати.

Міжнародний цивільний процес є формою реалізації цивільних прав та інтересів і одночасно може здійснюватися лише як публічні правовідносини. У державах Європейського Союзу активно впроваджуються методи альтернативного врегулювання спорів, основним з яких є посередництво та медіація. Варто зазначити, що посередництво та інші

способи врегулювання спору, що засвідчують досягнення сторонами згоди зі спірних питань під час судового розгляду справи, активно застосовується у державах римської правової системи, а також державах скандинавської групи.

Розвиток інституту самозахисту в Україні перебуває на початкових етапах, адже нормативне врегулювання самозахисту прав та інтересів громадян є недосконалими. З урахуванням позитивного досвіду країн, пропонуємо розробити єдину понятійно-термінологічну основу цього інституту, який дозволить сформувати єдиний концептуальний підхід як науковців, так і практиків. Ґрунтуючись на понятійно-термінологічній основі, необхідно розробити усталену практику, надати роз'яснення уповноважених органів щодо порядку й особливостей реалізації самозахисту в цивільних правовідносинах щодо різних обставин з урахуванням конкретних практичних кейсів на підставі судових рішень.

Медіація як договірна форма захисту прав та інтересів людини і громадянина є правовим засобом вирішення спорів (конфліктів) у позасудовому порядку. Третейський розгляд як правовий інструмент, що за сутністю є договірною формою захисту, є альтернативою судовому розгляду у спорах, що виникли з цивільних правовідносин. Перспективи розвитку обох аналізованих договірних форм захисту прав та інтересів людини і громадянина прямо пов'язані з розвитком громадянського суспільства в Україні та демократичних правових засад цивілізованого вирішення спорів між учасниками правовідносин. Договірні форми захисту прав та інтересів, що базуються на угоді сторін, є діяльністю зацікавлених осіб у вирішенні спору (конфлікту) за межами діяльності юрисдикційних органів, наділених державно-примусовими функціями.

Терміни «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» є загальноновживаними в міжнародній правотворчій практиці і у більшості випадків ці категорії використовувалися як синоніми. Погоджуємося з думкою багатьох учених, які обґрунтовують самостійність понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» і вважають перше з них ширшим за змістом, а друге – складовим елементом першого.

Від форми захисту прав людини у сфері соціального забезпечення залежить спосіб захисту. Форми захисту відрізняються від способів захисту тим, що форми захисту визначають порядок юридичної діяльності із захисту прав людини у сфері соціального забезпечення.

Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі

Способи захисту – передбачені законом конкретні дії, спрямовані на усунення перешкод при здійсненні суб'єктивного права. Судовий порядок є найбільш поширеним способом захисту прав людини у сфері соціального забезпечення, основу правового регулювання якого становить ст. 55 Конституції України.

Обґрунтовано доцільність проведення аудиту всієї системи діючих пілґ, соціальних та компенсаційних виплат, зокрема критеріїв та підстав, на основі яких громадянам надається право на соціальний захист з боку держави. Також потрібно забезпечити баланс потреб і можливостей їх фінансування з державного бюджету в умовах воєнного стану.

Запропоновано розглянути можливість запровадження альтернативних форм соціальної підтримки населення в Україні та розробити і прийняти Соціальний кодекс (здійснивши попередній аналіз чинних законів і інших нормативно-правових актів на відповідність Європейській соціальній хартії), орієнтований на консервативну модель, у якому встановлювалися б загальні підходи до регулювання системи соціального захисту та соціального забезпечення, а також вичерпний перелік критеріїв і підстав, що дають право на соціальний захист з боку держави та визначають характер і обсяг державних соціальних гарантій.

Українське право та законодавство передбачає розвинену систему форм і способів захисту прав інтелектуальної власності. Способи захисту прийнято розрізняти залежно від юрисдикційних органів, що здійснюють захист, та галузевої приналежності норм права, що їх передбачають, а саме: цивільно-правовий, кримінально-правовий та адміністративно-правовий захист. Щодо форм захисту, найбільш поширеною є класифікація, відповідно до якої розрізняють дві основні форми захисту прав: 1) *юрисдикційну*, яка реалізується шляхом звернення до державних органів та осіб, які уповноважені розглядати справи про правопорушення у сфері інтелектуальної власності та ухвалювати по них обов'язкові для виконання рішення. Ця форма захисту охоплює судовий та адміністративний порядки розгляду справ та застосування передбачених законом заходів захисту, а також альтернативний (позасудовий) порядок; 2) *неюрисдикційну*, що спрямована на відновлення порушених відносин, а також усунення загрози їх порушення без звернення до судових та інших уповноважених органів.

Зважаючи на більшу адаптованість юрисдикційних форм захисту порушених прав інтелектуальної власності, не варто недооцінювати право на самозахист, який останнім часом набуває усе частішого використання та є відповіддю не лише сучасним трендам європейської системи, а й війні. Зокрема, неюрисдикційна форма захисту є яскравим прикладом забезпечення принципу диспозитивності та рівності; передбачає швидке реагування на правопорушення та/або протиправні посягання; доступність та зручність; активне використання цифрових сервісів тощо. Зважаючи на відданість і результативність у використанні цифрових трансформацій та загальній діджиталізації суспільства та країни – така форма захисту набуватиме ще більшої популярності.

У національному законодавстві, як і в міжнародному, фактично відбувається отождолення захисту та охорони житлових прав. Захист житлових прав є відмінною категорією від захисту цивільних прав.

У широкому розумінні захист житлових прав охоплює: забезпечення житлової потреби осіб, які самотійно не можуть її задовольнити внаслідок матеріального стану, хвороби, безробіття; набуття права на соціальне житло (йдеться про безпритульних, внутрішньо переміщених осіб, дітей-сиріт); створення умов для попередження виникнення стану безпритульності та бездомності; зобов'язання щодо подолання аварійності житла; захист від примусового виселення; забезпечення стабільного та безпечного користування житлом; заходи щодо подолання домашнього насильства у разі позбавлення житла як форми економічного насильства в сім'ї; відновлення, визнання житлових прав та відшкодування шкоди у разі їх порушення. Житлові спори включають спори щодо: приватизації житла, примусового виселення з житла; набуття права на житло; схоронності житлового фонду; розірвання договору житлового найму; припинення сервітуту на проживання; надання житлово-комунальних послуг.

Захист прав та інтересів учасників сімейних відносин – це фактичні та юридичні дії учасника сімейних правовідносин, спрямовані на захист своїх прав та інтересів або на захист прав та інтересів інших осіб, здійснені на підставі закону з дотриманням вимог допустимості, розумності та справедливості, спрямовані з вимогою до зобов'язаної особи; а також діяльність судових, адміністративних та інших уповноважених законом органів, посадових осіб, які відповідно до закону

Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі

уповноважені вирішувати сімейні спори чи здійснювати іншу діяльність, спрямовану на попередження і припинення порушень прав учасників сімейних відносин, усунення перешкод у здійсненні суб'єктивних сімейних прав; відновлення порушених сімейних прав особи, яка звернулася за захистом.

Досліджено елементи захисту прав учасників сімейних відносин: суб'єкти, об'єкт, підстави захисту, форми захисту, способи захисту, внаслідок чого визначено:

— у теорії права існують різні підходи вчених до вибору форм захисту прав учасників сімейних правовідносин. Вважаємо найбільш актуальним поділ на юрисдикційний і неюрисдикційний захист;

— дитина може бути учасником цивільних процесуальних правовідносин (як малолітня, так і неповнолітня), проте форма її участі може бути як особистою, так і опосередкованою;

— «правосуддя, дружнє до дітей» – це умовна система правосуддя, при якій гарантується повага та ефективно здійснення прав усіх дітей на найвищому рівні, при цьому враховується рівень зрілості та розуміння дитини, а також обставини справи;

— аналіз існуючої практики ЄСПЛ і Верховного Суду дають підстави стверджувати, що на рівні судів є правильне та детальне розуміння принципу найкращих інтересів дитини, що не суперечить положенням міжнародних документів. Разом з тим є потреба правового закріплення, що забезпечило б правильне застосування цього принципу судами інших інстанцій, органами опіки та піклування, а також іншими державними органами, які уповноважені приймати рішення стосовно дітей;

— підхід Європейського суду під час вирішення сімейних спорів базується на таких засадах: пріоритет інтересів дитини; забезпечення сімейних форм виховання; рівний обсяг прав дітей незалежно від їх народження у шлюбі чи поза ним; нерозривність родинних зв'язків; позитивне зобов'язання держави возз'єднати батьків з дитиною;

— самозахист сімейних прав не може бути бездіяльністю, оскільки відсутність дій не зможе припинити правопорушення або поновити порушене право, також не зможе при реальних загрозах попередити його вчинення;

— залежно від конкретних цілей правового захисту доцільно розмежовувати способи захисту: правовстановлюючі, правоприпиняючі, правовідновлюючі, превентивні;

– підстави звернення до суду органів опіки та піклування за власною ініціативою шляхом подання позову є загальними, саме тому є потреба в більш чіткій конкретизації таких підстав та відповідальності органів опіки і піклування у разі не звернення;

– правове забезпечення гарантій прав дітей має стати їх захистом в умовах воєнного стану.

Складність системи джерел правового регулювання правовідносин, які виникають у зв'язку із охороною та збереженням спадкового майна. Така система складається з нормативних актів різного рівня: ЦК України, Закон України «Про нотаріат», значної кількості підзаконних нормативних актів. Це не сприяє однозначному розумінню та застосуванню окремих нормативних положень.

Має місце недостатня визначеність у юридичній науці та закріпленість у чинному законодавстві категорії «охорона спадкового майна»: перелік дій уповноважених органів та осіб щодо збереження спадкового майна, визначення їх правового статусу як охоронців спадкового майна, система дій щодо охорони та збереження спадкового майна.

Сучасна система охорони спадкового майна побудована виходячи з пріоритету інтересів, передусім спадкоємців. Водночас комплексний характер цієї системи передбачає врахування й інтересів інших учасників правовідносин щодо охорони спадкового майна: нотаріус; особа, уповноважена за договором; деякі інші учасники.

Окремим проблемним напрямом розвитку системи захисту прав особи у нотаріальному процесі є судовий захист прав неповнолітньої особи. У межах цього напрямку необхідно виділити такі проблемні питання: досягнення стабільності судової практики у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення та є важливими для реалізації неповнолітнім спадкоємцем своїх спадкових прав; розвиток процесуального регулювання особливостей розгляду зазначених справ.

Система нотаріату відіграє істотну субсидіарну роль щодо судової системи у справі захисту прав учасників спадкових відносин. Перспективними напрямами її розвитку необхідно виділити: уточнення компетенції нотаріуса та розвиток критеріїв розмежування її з компетенцією суду; розвиток комунікації суддів та нотаріусів з приводу спірних питань застосування чинного законодавства. Важливою умовою розвитку правозастосування нотаріусами є забезпечення сталості та єдності судової практики вирішення спадкових спорів.

Правовідносини за участю споживачів – це суспільні відносини, які виникають між споживачем, який придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника шляхом укладення різних договорів (купівлі-продажу, про виконання робіт (надання послуг), кредитного договору тощо) із суб'єктом підприємницької діяльності (продавцем, виконавцем, виробником), що забезпечуються державним захистом прав споживача як слабкої сторони цих відносин за допомогою цивільно-правових форм юридичного впливу.

Обґрунтовано доцільність розширення змісту поняття «споживач», яким має вважатися фізична особа, юридична особа, фізична особа-підприємець, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати або замовити товари (роботи, послуги) для задоволення особистих потреб, не пов'язаних з підприємницькою діяльністю і виконання обов'язків найманого працівника.

Виокремлено загальні (основні) та спеціальні права споживачів. Загальні права належать будь-якому споживачеві при виникненні правовідносин з виробником (виконавцем, продавцем), а наявність спеціальних прав обумовлена специфікою відносин.

З урахуванням проблематики дослідження розглянуто цивільно-правові способи захисту цивільних прав, що використовуються саме при захисті прав споживачів. Розрізняють дві основні форми захисту прав споживачів – юрисдикційну і неюрисдикційну. Судовий захист прав споживачів здійснюється через звернення споживачів до судів загальної юрисдикції з позовами про захист їх прав на: належну якість продукції; на безпеку продукції; необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію державною мовою про продукцію, її кількість, якість, асортимент, її виробника (виконавця, продавця); обслуговування державною мовою відповідно до Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»; відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону тощо.

Під час захисту прав споживачів використовуються такі міри цивільно-правової відповідальності: стягнення неустойки, відшкодування збитків, компенсація моральної шкоди. Перераховані міри посідають важливе місце в ряді правових засобів, що забезпечують захист прав споживачів.

Встановлено, що система неустойок у Законі України «Про захист прав споживачів» є малорозвиненою. З метою захисту прав споживачів доцільно розширити коло підстав застосування неустойки. Крім стягнення неустойки, споживач має право вимагати відшкодування заподіяних йому збитків. При цьому необхідно мати на увазі, що сплата неустойки і відшкодування збитків не звільняють зобов'язану особу від виконання зобов'язання перед споживачем у натурі.

У Законі України «Про захист прав споживачів» не дотримано вимог щодо співвідношення понять «школа» та «збитки» зі ст. 22 ЦК України, за якою збитки є лише одним із способів відшкодування майнової шкоди. Тому термінологію закону в цій частині необхідно привести у відповідність до норм ЦК України.

Визначальними для вирішення питань відшкодування моральної шкоди споживачам є відповідні положення ЦК України. Основні з них сформульовані у ст. 23, яка визначає загальні правові засади відшкодування моральної шкоди як способу захисту суб'єктивних цивільних прав. Розмір компенсації моральної шкоди споживачу не може залежати від вартості продукції або суми стягненої неустойки чи відшкодованих збитків. У кожному конкретному випадку він повинен ґрунтуватися на характері і обсязі завданих споживачеві фізичних та моральних страждань, на їх тривалості та глибині, наслідках цих страждань для нього і членів його сім'ї тощо і ґрунтуватись на принципах справедливості, розумності, добросовісності.

Медичні послуги – це діяльність, яка підлягає ліцензуванню, здійснюється за допомогою спеціальних заходів послужодавцями – закладами охорони здоров'я чи ФОП, які займаються приватною медичною практикою, користуючись професійними знаннями та відповідним медичним обладнанням, спрямована на діагностику, лікування та профілактику, лікування захворювання; надається на підставі укладання договорів про надання медичних послуг.

Правові гарантії надання медичних послуг – це сукупність умов, способів і засобів, спрямованих на забезпечення прав людини у сфері охорони здоров'я, за допомогою яких забезпечується безперешкодне їх здійснення, охорона і захист.

Система гарантій прав людини щодо надання медичних послуг включає норми, принципи, інститути, засоби, вимоги до суб'єктів їх надання, спрямовані передусім на повагу та забезпечення реалізації

Приватно-правові засади захисту прав людини у соціальній державі

прав пацієнтів, а у випадку перешкод – і на їх захист. Усі гарантії повинні бути ефективними, однак їх обсяг залежить від ступеня розвитку конкретних суспільства та держави. Система гарантій прав людини щодо надання медичних послуг складається із таких груп: міжнародних та регіональних стандартів надання таких послуг; внутрішньодержавних правових засобів і способів забезпечення таких гарантій (конституційних і галузевих), матеріальних, процесуальних та інституціональних норм; судових і позасудових способів захисту.

Основними чинниками, що обмежують гарантовані Конституцією України і міжнародними стандартами права на охорону здоров'я і перешкоджають ефективній реалізації гарантій на доступ до медичних послуг в Україні, є:

– *організаційно-структурний* (обумовлений тривалим реформуванням системи охорони здоров'я і недоліками, що виникли у процесі такого реформування – необґрунтоване скорочення закладів охорони здоров'я, що ускладнює, а іноді унеможлиблює доступ до медичних послуг);

– *фінансовий* (обумовлений недостатнім фінансуванням системи охорони здоров'я, зокрема програм медичних гарантій; неефективним фінансуванням окремих напрямів (для прикладу психіатричних закладів), відсутністю системи медичного страхування тощо);

– *кадровий* (має місце нестача кваліфікованих кадрів, неефективна система атестації медичних працівників, ліцензування закладів охорони здоров'я);

– *гендерний* (наявні факти дискримінації стосовно жінок у доступі до медичних послуг, оплати праці жінок у сфері охорони здоров'я);

– *інформаційно-моніторинговий* (не сформована дієва система моніторингу і неефективною є масово-роз'яснювальна робота у галузі);

– *інноваційний* (відсутність стандартів якості окремих видів медичної допомоги згідно з міжнародних стандартів, повільне запровадження інноваційних технологій у галузь).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамович Н. Особливості, укладення, зміни та припинення договору про надання медичних послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 5–7.
2. Аврамова О. Є. Необхідність імплементації міжнародних стандартів доступного житла до українського законодавства. *Вплив інтеграційних тенденцій на розвиток національного права*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. м. Одеса, 19 лютого 2021 р. / редкол. В. П. Маковій та ін. Одеса: ОДУВС, 2021. С. 21–24.
3. Аврамова О. Особенности юридических фактов в механизме правового регулирования жилищных отношений. *The 5 th International scientific and practical conference “Innovations and prospects of world science”*, December 29–31, 2021. Perfect Publishing, Vancouver, Canada, 2021. С. 1055–1059.
4. Аврамова О. Є. Поняття та предмет житлового права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. Вип. 3. С. 246–253.
5. Аврамова О. Правова природа та система житлових прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2015. № 7. С. 3–6.
6. Аврамова О. Є. Правове забезпечення права на достатнє житло (аспект правові гарантії власності на житло). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 48, т. 1. С. 7–10.
7. Аврамова О. Принципы жилищного права. *Legea si viata = Закон и Жизнь*: междунар. науч.-практ. журн. 2018. № 9/2. С. 7–11.
8. Аврамова О. Є. Формування житлових правовідносин. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 5–12.
9. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч. У 2-х томах. Том 1: Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). Київ: Юридична думка, 2004. 584 с.
10. Азімов Ч. Н. Здійснення самозахисту в цивільному праві. *Вісник Академії правових наук України*. 2001. № 2. С. 19–22.
11. Акімова А. О. Ефективність нотаріальної форми захисту у спадкових правовідносинах. *Репозитарій Національного університету «Одеська юридична академія»*. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/5793/Akimova.pdf?sequence=1>

12. Активізм у сфері прав людини та роль неурядових організацій. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/human-rights-activism-and-the-role-of-ngos>

13. Аналіз деяких питань застосування судами законодавства про право власності при розгляді цивільних справ: лист Верховного Суду України від 01.07.2013 URL: https://protocol.ua/ru/analiz_deyakh_pitan_zastosuvannya_sudami_zakonodavstva_pro_pravo_vlasnosti_pri_rozglyadi_tsivilnih_sprav/

14. Андріїв В. Юридичний механізм забезпечення трудових прав працівників: поняття і структура. *Публ. і приват. право*. 2012. № 1 (5). С. 172.

15. Антонов С. В. Правова регламентація надання медичних послуг. *Управління закладом охорони здоров'я*. 2009. № 2. С. 20.

16. Антонюк О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2004. 136 с.

17. Антонюк О. Право на самозахист учасників цивільних правовідносин – ще один крок у напрямі ствердження людини найвищою соціальною цінністю. *Підприємництво, господарство та право*. 2003. № 10. С. 99.

18. Антонюк О. І. Заходи самозахисту цивільних прав та інтересів. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 6. С. 23.

19. Антонюк О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Х., 2004.

20. Антонюк О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист: автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук, спец.: 12.00.03. Харків, 2004. 22 с.

21. Антонюк О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. VIII регіон. наук.-практ. конф. Львів, 2002. С. 155.

22. Антонюк О. І. Право учасників цивільних правовідносин на самозахист: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03 / Національний університет внутрішніх справ. Харків, 2004. С. 79.

23. Балух С. В. Нормативно-правові основи формування системи альтернативного вирішення спорів в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 4. С. 163.

24. Баранкевич А. В. Судовий захист спадкових прав неповнолітніх осіб. *Нове українське право*. 2022. 15 черв. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/255/233>
25. Баранкова В. Реалізація спадкових прав: розмежування судової та нотаріальної юрисдикції. *МАЛА енциклопедія нотаріуса*. 2016 р. жовт. URL: <http://yurradnik.com.ua/wpcontent/uploads/2016/11/Barankova.pdf>
26. Баранник Л. Б. Соціальний захист громадян: навч. посіб. Вид. 2-ге, доповнене і перероблене. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2017. 246 с.
27. Барзилович А. Д. Механізми державного регулювання надання медичних послуг в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2020. № 1 (24). С. 88.
28. Безсмертна Н. В. Сучасні проблеми цивільного права: збірник наукових праць. Київ: ВГЛ «Обрії», 2009. С. 174.
29. Бережна І. Г. Місце виконавчого напису в системі нотаріальної форми захисту цивільних прав та інтересів юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців. *Європейські перспективи*. 2012. № 4, ч. 2. С. 25.
30. Бережна І. Г. Способи захисту цивільних прав та інтересів нотаріусом. *Форум права*. 2012. № 4. С. 80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
31. Берестова І. Е. Захист публічних інтересів учасників цивільних відносин: взаємозв'язок цивільного судочинства та конституційного провадження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.02, 12.00.03 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. 40 с.
32. Берестова І. Е. Способи самозахисту цивільних прав: окремі аспекти. *Приватне право і підприємництво*. 2010. С. 10–12.
33. Берназ-Лукавецька О. М. Медичні послуги в Україні / Юрист-Блог: вебсайт. URL: <https://jurist-blog.com.ua/medichni-poslugi.html>
34. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія. К.: Атіка, 2011. 420 с.
35. Бігняк О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2018. С. 4. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/10739>

36. Біла В. Р. Види форм публічного адміністрування: оновлення доктринальних підходів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 112–115.

37. Біла І. М. Психологія дитячої творчості. Київ: Фенікс, 2014. С. 15.

38. Білоусов Ю. В., Черняк О. Ю. Цивільно-правовий статус споживача: у контексті адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу: монографія. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва АпрН України, 2010. 239 с.

39. Бліхар М. М. Публічний інтерес в адміністративному праві. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Право*. 2021. Вип. 36. С. 10–15.

40. Бобришева О. В. Ефективний розвиток функціонування ринку медичних послуг в умовах глобалізації економіки та інтеграційних процесів в охороні здоров'я. *Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка»*. 2014. Т. 22, № 10/1, вип. 8 (20). С. 14.

41. Бобровський В. В., Киричок А. В. Узагальнення житлових спорів за 2014–2015 рр. / Апеляційний суд Харківської області: вебсайт. URL: https://hra.court.gov.ua/sud2090/inf_court/generalization/uzag16c11

42. Божук І., Чеховська І. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. *Вісник Луганського університету внутрішніх справ*. 2021. Вип. 2(94). С. 246–258.

43. Бойко В. Б. До питання про місце медіації в механізмі захисту трудових прав працівників. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 142. Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/8_2021/33.pdf

44. Бойко Ю. Ю. Міжнародно-правова концепція охорони прав пацієнта. *Правова позиція*. 2018. № 2 (21). С. 163.

45. Болотіна Н. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять. *Право України*. 2000. № 4. С. 35–40.

46. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Запровадження альтернативних способів врегулювання спорів: європейський досвід для України. *Приватне право і підприємництво*. 2009. № 8. С. 163.

47. Бондарчук Н., Бугайчук А. Проблеми правового регулювання медіації в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 209.
48. Борги населення за ЖКП на кінець 2020 року зросли до 73,6 млрд грн 1 лютого 2021 р. / Інформаційне агентство «Україна Комунальна». URL: <http://jkg-portal.com.ua/ua/publication/one/borgi-naseleennja-za-zhkp-na-knec-2020-roku-zrosli-do-736-mlrd-grn-62226>
49. Бордюг Т. О. Участь малолітніх та неповнолітніх осіб у цивілістичному процесі: дис. ... д-ра філософії: 081 «Право». Київ, 2021. 217 с.
50. Борисенко І. Л. Особливості самозахисту прав інтелектуальної власності в глобальній мережі Інтернет. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 1. С. 197–201.
51. Бориченко К. В. Поняття та форми захисту права на соціальне забезпечення. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 104.
52. Бориченко К. В. Способи захисту права на соціальне забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Вип. 42. С. 131.
53. Бортняк Ф. В. Форми та методи діяльності державної виконавчої служби: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. К., 2008. 16 с.
54. Буряк В. Я. Правовий механізм захисту трудових прав та законних інтересів працівників: монографія. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. С. 221.
55. Бурятинська Н. І. Правові засоби: поняття та їх види / сайт. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/6556/1/%D0%91%D1%83%D1%80%D1%8F%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>
56. Вавженчук С. Я. Охорона та захисту трудових прав працівників: підручник. 2-ге вид. Харків: Право, 2018. С. 267.
57. Вакарюк Л. В. Правові засоби як складова частина правового режиму з позицій інструментальної теорії права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. Випуск 48, том 1. С. 15–18.
58. Васильєв С. В. Енциклопедія цивільного судочинства: основні інститути та теоретичні засади. Київ: Алерта, 2021. 750 с.

59. Васіна Н. В., Зіноватна І. В. Самозахист у трудовому праві: поняття, ознаки, способи та межі самозахисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 145. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2020/35.pdf

60. Васіна Н. В., Зіноватна І. В. Самозахист у трудовому праві: поняття, ознаки, способи та межі самозахисту. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 9. С. 143. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2020/35.pdf

61. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2017. Т. 3: Загальна теорія права / голов. редкол. О. В. Петришин та ін. Х.: Право, 2017. 957 с.

62. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Х.: Право, 2017. Т. 2: Філософія права / голов. редкол. С. І. Максимов та ін. Х.: Право, 2017. С. 950 с.

63. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

64. Венедіктова І. В. Форми захисту охоронюваних законом інтересів. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 10. С. 26–29.

65. Видалення контенту через порушення авторських прав. URL: <https://transparencyreport.google.com/copyright/overview?hl=uk> (дата звернення: 02.12.2022).

66. Віденська декларація. URL: <https://necu.org.ua/videnska-deklaracziya/>

67. Возгріна Т. Ю. Деякі особливості захисту прав та інтересів громадян у галузі права соціального забезпечення. *Право і суспільство*. 2015. № 3, ч. 2. С. 97.

68. Волкова А. О. Житлова сфера в Україні: стан та перспективи правового забезпечення досягнення балансу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 189–196.

69. Всеобщая декларация о биоэтике и правах человека. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/bioethics_and_hr.shtml

70. Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту, розвитку дітей, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 30 вересня 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_075#Text

71. Гаврік Р. О. До питання про особливості захисту сімейних прав осіб, які перебувають у шлюбі чи інших сімейних союзах в практиці Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. С. 123.

72. Гаврік Р. О. Здійснення виконавчого напису нотаріусом як спосіб захисту сімейного права та інтересу. *Управлінські та правові засади забезпечення розвитку України як європейської держави: збірник тез XXVI щорічної звітної наукової конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, м. Хмельницький, 12 березня 2022 року*. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 31–32.

73. Галуцько В. В. Адміністративне право України: навч. посіб.: у 2-х т. / за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон: ПАТ «Херсонська міська друкарня», 2011. Т. 1: Загальне адміністративне право. 320 с.

74. Галуцько В. В., Курило В. І., Короєд С. О. та ін. Адміністративне право України: навчальний посібник. Т. 1: Загальне адміністративне право. Херсон: Грін Д. С., 2015. 272 с.

75. Галупова Л. І., Мартинюк І. В. Юрисдикція судових та позасудових органів у сфері захисту прав інтелектуальної власності. *Часопис цивілістики*. 2022. № 45. С. 46. URL: <http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/article/view/464/507>

76. Галянтич М. К. Проблеми захисту житлових прав громадян в цивільному судочинстві. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 7 лип. 2017 р.* Київ, 2017. С. 104–107.

77. Гарантії реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина. URL: <https://mykolaiivska.land.gov.ua/%D0%B3%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D1%96%D1%97-%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97-%D1%82%D0%B0-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%D1%83-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%81%D1%82/>

78. Гербут В. Право на гендерну ідентичність в практиці Європейського суду з прав людини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1(22), том 2. С. 195. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/146/220> (дата звернення: 08.06.2021).

79. Герц А. А. Медична послуга як об'єкт правового регулювання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 15 (2). С. 13.

80. Гетьманцева Н. Д., Козуб І. Г. Засіб, спосіб і форма захисту трудових прав. *Адвокат*. 2009. № 11. С. 42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2009_11_7

81. Гловюк І. В., Степаненко А. С. Стандарт доказування «обґрунтована підозра» у кримінальному провадженні. *Правова позиція*. 2018. №1 (20). С. 13–20. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/11192> (дата звернення: 15.03.2020).

82. Горбань І. О. Визначення сутності та співвідношення понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. 2014. Т. 239, вип. 237. С. 44.

83. Гориславський К. Ю. Гарантії прав людини на самозахист життя та здоров'я. *Право України*. 2001. № 12. С. 37.

84. Горіславська І., Баран І. Захист цивільних прав та інтересів: європейський досвід. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. № 3. С. 75.

85. Господарське право: підручник / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. Х.: Право, 2012. С. 123.

86. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 6 (11 лютого 1992 р.). Ст. 56.

87. Грабовська Г. М. Теоретико-правові основи забезпечення дотримання прав споживачів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. № 1. С. 101–104.

88. Граждански процесуален кодекс: 01.03.2008: Министерство на правосъдието на република България. URL: <http://www.justice.government.bg/> (last access: 17). Title from the screen.

89. Григорчук М. В. Засоби та форми захисту прав та охоронюваних законом інтересів суб'єктів господарювання. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. Випуск 5. С. 81.

90. Гринник Л. І. Самозахист в сфері зобов'язальних правовідносин. *Актуальні питання публічного та приватного права*. 2014. Вип. 1. С. 35.

91. Гринько Р. В. Заходи оперативного впливу та способи самозахисту: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 9–2, том 1. С. 159–162.
92. Грищук О. В. Право людини на компенсацію моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти). *Львівський національний університет ім. Івана Франка*. 2002. 188 с.
93. Грищук О. В. Право людини на компенсацію моральної шкоди: теоретично-правовий вимір. *Європейські перспективи*. 2013. № 1. С. 10.
94. Громадська думка про права людини в Україні. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadska-dumka-pro-prava-lyudini-v-ukraini>
95. Громадська організація Ліга захисту прав жінок «Гармонія рівних». URL: <https://ru-ru.facebook.com/HARMONY.OF.EQUALS/>
96. Громадська організація Центр «Жіночі перспективи». URL: <https://uk-ua.facebook.com/ZahidnoukrainskijCentrZinociPerspektivi/>
97. Гураленко Н. А. Ціннісно-сміслові константи суддівського пізнання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.12 / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2017. С. 24.
98. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-ХІІ. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1990. № 31. Ст. 429.
99. Декларація про майбутнє Європейського суду з прав людини від 27.04.2011 / Верховна Рада України. Законодавство України: офіційний сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a49#Text (дата звернення: 28.05.2021).
100. Демченко О. Виконавчий напис нотаріуса як позасудова форма захисту цивільних прав та законних інтересів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 3. С. 16.
101. Демченко С. Ф. Медіація та додержання публічного порядку як складові функціонування модельних господарських судів. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 5. С. 48.
102. Державна житлова політика в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. К.: Аналітичний центр CEDOS, 2019. 132 с. URL: <https://cedos.org.ua/researches/derzhavna-zhytlova-polityka-v-ukraini-suchasnyi-stand-ta-perspektyvy-reformuvannia/>

103. Більовський О. А. Державна житлова політика України: проблема соціально-економічної ефективності: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2012. 136 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2013-09/Derg_polituka.indd_new-e797c.pdf

104. Державний класифікатор України. Класифікатор відходів ДК 005-96: затверджено і введено в дію наказом Держстандарту України 29.02.1996 № 89 / База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0089217-96#Text>

105. Деякі питання реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій для первинної медичної допомоги на 2019 рік від 18 грудня 2018 р. № 1117. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-realizaciyi-derzhavnih-garantij-medichnogo-obslugovuvannya-naselennya-za-programoyu-medichnih-garantij-dlya-pervinnoyi-medichnoyi-dopomogi-na-2019-rik>

106. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у II–IV кварталах 2021 року: Постанова КМУ від 15.02.2021 № 113 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133-2021-%D0%BF#Text>

107. Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році: Постанова КМУ від 29.12.2021 № 1440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2021-%D0%BF#Text>

108. Джавадов Х. А. Теоретичні проблеми ефективності цивільного судочинства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.03 / НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ, 2018. 40 с.

109. Дзера І. О. Теоретичні та практичні проблеми захисту права власності в спадкових правовідносинах. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2020. Том 27, № 3. С. 120.

110. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95#Text

111. Діденко Л. В. Співвідношення судових та позасудових способів захисту цивільних прав. *Вісник Запорізького національного університету*. 2020. № 3. С. 47.

112. Діденко Л. В. Цивільно-процесуальні правовідносини як інститут цивільно-процесуального права України: концептуальні положення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Міжнар. гуманітар. ун-т. Одеса, 2019. 41 с.
113. Доклад Международного Суда 1 августа 2021 года – 31 июля 2022 года. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты. 77 сессия. Дополнение № 4. Нью-Йорк, 2022. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/annual-reports/2021-2022-ru.pdf>
114. Долинська М. С. Нотаріальне процесуальне право України: поняття та джерела. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 101.
115. Допит свідків при перегляді виправдувального вироку: ЄСПЛ ухвалив суперечливе рішення. *Практика ЄСПЛ. Український аспект*. URL: <https://www.echr.com.ua/dopit-svidkiv-pri-pereglyadi-vipravduvalnogo-viroku-yespl-uxvaliv-superechlive-rishennya/> (дата звернення: 08.06.2021).
116. Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування: практичний посібник / Доріс Лонг, Патриція Рей, Жаров В. О., Шевелева Т. М., Василенко І. Е., Дроб'язко В. С. Київ: К.І.С., 2007. С. 137.
117. Дудла І. О. Захист прав споживачів: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. С. 448.
118. Дутко А. Медіація як спосіб вирішення сімейних спорів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2020. С. 151.
119. Дутчак А. В. Соціальне забезпечення громадян: сучасний стан та перспективи розвитку. *Молодий вчений*. 2017, травень. № 5(45). С. 569.
120. Дякович М. М. Охорона і захист сімейних прав та інтересів нотаріусом: цивільно-правовий аспект: дис. ... д-ра юрид. наук, спец. 12.00.03. Львів, 2015. 458 с.
121. Дякович М. М. Нотаріальний акт як інструмент охорони (захисту) прав та законних інтересів учасників цивільних правовідносин. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 9. С. 21.
122. Дякович М. М. Особливості нотаріальної охорони і захисту у спадкових правовідносинах. *Європейські перспективи*. 2015. № 1. С. 140.

123. Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект: колективна монографія / кол. авт., за заг. ред. проф. Н. А. Сейко; відп. ред. Н. П. Павлик. Житомир: Видавництво, 2014. 220, [104] с.

124. Європейська Конвенція з прав людини. ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

125. Європейська конвенція з прав людини: основні положення, практика застосування, український контекст / за ред. О. Л. Жуковської. К.: ЗАТ «ВІПОЛ», 2004. 960, [763] с.

126. Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135#Text

127. Європейська соціальна хартія. 18.10.1961. Турін. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_300#Text

128. Європейська соціальна хартія: ратифіковано Законом № 137-V від 14.09.2006 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text

129. Єдиний медичний простір України: правовий вимір: монографія / за заг. ред. С. Г. Стеценка. Харків: Право, 2022. 672 с.

130. Єрмоленко Д. О. Правовий статус людини і громадянина в Україні як соціальній державі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний університет внутрішніх справ МВС України. Харків, 2002. 20 с.

131. Желіховська Ю. В. Охорона цивільних прав та інтересів нотаріусів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2012. 21 с.

132. Житловий кодекс України: Закон України від 30.06.1983 № 5464-X // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#top>

133. Загальна декларація прав людини / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

134. Загнітко О. П. Захист прав та інтересів господарюючих суб'єктів у системі права України. *Вісник господарського судочинства*. Київ, 2001. № 4. С. 165.

135. Задорожній Ю. Юридичні позиції Конституційного суду України у сфері соціальних прав: до питання забезпечення єдності судової практики. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом*: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 4 вересня 2020 року. Київ, 2020. С. 36.

136. Заєць К. В. Правова природа відносин у житловій сфері. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 35, ч. I, т. 1. С. 126–130.
137. Заїченко Г. А., Сагатовський В. М., Кальний І. І. та ін. Філософія: підручник. Київ: Вища школа, 1995. С. 338.
138. Законодавство про звернення громадян та необхідність його оновлення / вебсайт Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4902
139. Захаров Є. Завдання, функції, права та принципи правозахисних організацій. URL: <https://khp.org/1084630553>
140. Захист прав та інтересів учасників майнових відносин: питання теорії і практики: колективна монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доцента І. Ф. Коваль. Вінниця: ТВОРИ, 2020. 272 с.
141. Заяць Н. Сучасна характеристика правових засобів у механізмі правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 202–205.
142. Зверховська В. Правова природа договору про надання медичних послуг. *Юридичний вісник*. 2018. № 2. С. 48.
143. Зеров К. О. Самозахист авторського права на твори, розміщені в мережі Інтернет. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8722/45.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 02.06.2022).
144. Золотухіна Л. О. Щодо форми захисту інтересів сторін трудових правовідносин. *Право і суспільство*. 2015. № 5–2, ч. 3. С. 111–112.
145. Золотухіна О. М. Функціональне призначення нотаріату: теоретико-правові аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2018. С. 52.
146. Ромащенко І. О. Порядок та форми захисту суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів шляхом зміни та припинення правовідношення. *Науковий вісник Херсонського державного університету Серія: Юридичні науки*. 2017. Випуск 3, том 1. С. 111–112.
147. Іваненко Л. М., Язвінська О. М. Захист прав споживачів: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2014. 496 с.
148. Іванова Н. С. Гарантії забезпечення та реалізації конституційного права людини на охорону здоров'я. *Juris Europensis Scientia*. 2021. Випуск 5. С. 19.

149. Іванова С. М. Система способів захисту цивільних прав та інтересів за законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. С. 343.

150. Іванюта Н. В. Позасудові форми захисту прав та вирішення господарських спорів. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Право*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 1, вип. 49. С. 173.

151. Томаров І. Стандарт доказування: внутрішнє переконання чи баланс вірогідностей. *Юридична Газета / online*. URL: <http://yurgazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/standart-dokazuvannya-vnutrishne-perekonannya-chi-balans-virogidnostey.html> (дата звернення: 15.03.2020).

152. Ільків Н. В., Долинська М. С. Неюрисдикційні форми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання: монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук М. С. Долинської. Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. 174 с.

153. Інноваційні візуальні методи вирішення соціальних проблем у громаді. Львів: ГО Центр правових та політичних досліджень «СІМ», 2017. 208 с., іл. С. 10.

154. Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: затв. постановою Правління Національного банку України від 21 січня 2004 р. (з наступними змінами та доповненнями) № 22. *Офіційний вісник України*. 2004. № 13. С. 998.

155. Інтелектуальна власність та патентознавство: підручник / Н. О. Білоусова, Н. В. Гаврушкевич, М. А. Данильченко та ін.; за ред. проф. П. М. Цибульова та доц. А. С. Ромашко. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. С. 85.

156. Інтерлакенська декларація від 19.02.2010 / Верховна Рада України. Законодавство України»: офіційний сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a48#top (дата звернення: 28.05.2021).

157. Іншин М. І., Щербина В. І., Ваганова І. М. Юридична відповідальність та інші примусові заходи у трудовому праві: навч. посіб. Харків: Золота миля, 2012. С. 323.

158. Кадала В. Осучаснення ролі та змістовності понятійної категорії «право соціального забезпечення». *Соціальні права та їх захист адміністративним судом: III Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 4 вересня 2020 року*. К., 2020. С. 47.

159. Кармаза О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 24–28.
160. Кармаза О. О. Засоби та способи захисту прав суб'єктів житлових відносин. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 154–157.
161. Карпенко Н. А. Психологія творчості: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2016. С. 9.
162. Кириченко Ю. Право людини на соціальне забезпечення в конституційних нормах України та зарубіжних держав: порівняльно-правовий аналіз. *Национальный юридический журнал: теория и практика*: научно-практическое правовое издание Республики Молдова. 2014. № 6(10). С. 52.
163. Ківалова Т. С. Особливості відшкодування шкоди як способу захисту прав інтелектуальної власності. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/40_2010/5.pdf (дата звернення: 10.06.2022).
164. Кісіль О. Ю. Загальні підходи до розуміння категорії «соціальне забезпечення». *Право і безпека*. 2011. № 5. С. 179.
165. Клемпарський М. М. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. *Право і безпека*. 2003. № 3, т. 2. С. 91.
166. Клименко А. Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2(12). С. 2–3.
167. Кодекс етики медіатора НАМУ: затверджено рішенням Загальних зборів ГО «Національна асоціація медіаторів України» від 07.12.2017, протокол № 1. URL: <http://namu.com.ua/ua/info/mediators/ethical-code/>
168. Кожевникова В. О. Зловживання суб'єктивним сімейним правом. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2020. № 5. С. 129.
169. Кожура Л. О. Адміністративно-правовий захист та охорона: поняття та співвідношення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2015. Вип. 35, ч. I, т. 2. С. 119–122.
170. Козирєва В. П., Гаврилішин А. П. Законодавство України про третейські суди: основні закономірності та перспективи розвитку. *Юридичний вісник*. 2016. № 1 (38). С. 138.

171. Козловська Л. В. Захист спадкових прав судом у окремому провадженні. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 4. С. 76.

172. Колісник О. В. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2008. 20, [6] с.

173. Коляда Т. А. Проблема самозахисту у трудовому праві: стан наукової дискусії. *Форум права*. 2011. № 4. С. 395. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11ktacnd.pdf>

174. Комаров В. Вчення про предмет цивільного процесуального права. *Право України*. 2017. № 5. С. 102.

175. Комаров В. В., Баранкова В. В. Нотаріат в Україні: підручник. Х.: Право, 2011. 384, [41] с.

176. Комісаренко В. Д. Застосування практики ЄСПЛ при захисті особистих немайнових прав батьків та дітей. *Наукові перспективи*. 2021. № 7. С. 319–320.

177. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція. Міжнародний документ ООН від 18 грудня 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

178. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину. Ов'єдо, 04.04.1997 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text

179. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

180. Конвенція про права дитини. 20.11.1989: ратифіковано постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

181. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів): Конвенція ООН від 13 грудн. 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

182. Конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів і членів їхніх сімей держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав: Конвенція. Міжнародний документ від 14 листоп. 2008 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_j82#Text

183. Конституційне звернення та конституційна скарга: переваги та недоліки / вебсайт Міністерства юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_11351

184. Конституційне подання про визнання такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремих положень частин п'ятої, шістнадцятої статті 16 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-ХІІ, частини шостої статті 4 Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 року № 2168-VIII, частини четвертої статті 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06.04.2000 № 1645-III, абзацу другого розділу II Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28.12.2014 № 76-VIII. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/konstitutsiyne-podannya-okhorona-zdorovya.pdf>

185. Конституційне право: підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; за заг ред. О. С. Бакумова, Т. І. Марчука. Харків, 2019. 484 с.

186. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

187. Концепція державної житлової політики: постанова Верховної Ради України від 30.06.1995 № 254/95-вр // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/95-%D0%B2%D1%80#Text>

188. Короєд С. О. Процесуальне забезпечення ефективності цивільного судочинства: монографія. К.: МП «Леся», 2013. 509 с.

189. Короєд С. О. Процесуальне забезпечення ефективності цивільного судочинства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2014. 41 с.

190. Короєд С. О. Третейське судочинство: питання трансформації у досудову форму захисту прав. *Судова апеляція*. 2014. № 2(35). С. 67.

191. Коршакова О. М. Правовий статус споживача в Україні. *Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав*: зб. наук. пр. НДІ прив. права і підпр. ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України. Ред. журн. «Право України», 2013. С. 77–80.

192. Коссак В. М. Теоретико-практичні проблеми захисту прав споживачів. *Спогади про Людину, Вчителя, Цивіліста-епоху* (до 85-річчя від Дня народж. акад. Ярослави Миколаївни Шевченко) / ГО «Ліга проф. права, д-рів юрид. наук та д-рів філософії у сфері пра-ва»; за заг. ред. Р. О. Стефанчука. Київ: АртЕк, 2017. 389 с.

193. Костюченко О. Є. Гарантування, охорона і захист як елементи правового забезпечення трудових прав і законних інтересів працівника. *Право.UA*. 2018. № 1. С. 135.

194. Костюченко О. Є., Маноєнко А. О., Атаманчук Н. І. Медіація як форма захисту цивільних прав. *Нове українське право*. 2022. № 1. С. 55–56.

195. Кот О. О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с.

196. Кот О. О. Спеціальні способи захисту суб'єктивних цивільних прав. *Право України*. 2017. № 1. С. 98.

197. Котюк В. О. Основи держави і права: навчальний посібник для абітурієнтів, студентів, учнів середніх шкіл і ліцеїв. Київ: Вентурі, 1996. 224 с.

198. Кравченко М. Г. Роль нотаріуса в захисті спадкових прав за законодавством України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 3, том 1. С. 118.

199. Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.03. Вінниця, 2015. 496 с.

200. Краснов Є. В. Особливості судового захисту прав у сфері соціального забезпечення. Актуальні проблеми теорії трудового права та права соціального забезпечення: монографія / кол. авт.; за заг. ред. Г. І. Чанишевої. Одеса: Фенікс, 2015. 332 с.

201. Крет В. Г. Класифікація міжнародних правових стандартів доказування у доктрині кримінального процесу. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 6. С. 414–417. URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/PAP_6_2018.pdf (дата звернення: 13.03.2020).

202. Криворучко В. В. Соціальне забезпечення: теоретичні проблеми. *Вісник ХНУВС*. 2013. № 4(63). С. 219.

203. Крижна В. Соціальні права громадян: соціальний захист та соціальне забезпечення. *Соціальні права та їх захист адміністративним судом: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Київ, 4 вересня 2020 року. Київ, 2020. С. 72.
204. Крилова О. В. Цивільно-правове регулювання відносин по наданню медичної допомоги: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2006. 209 с.
205. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Ст. 1370. 25 травня.
206. Кройтор В. А. Система принципів цивільного процесуального права. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 42. С. 20.
207. Куатова А. А. Особенности процедуры медиации в семейных спорах. *Strategicznepytaniaświatowej nauki: X materiały Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (Przemyśl, 7–15 lutego 2014)*.
208. Курс цивільного процесу: підруч. / Комаров В. В. та ін.; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. С. 93.
209. Кухарев О. Є. Вжиття заходів щодо охорони спадкового майна виконавцем заповіту та нотаріусом. *Наукові записки ХЕПУ*. 2005. № 2(3). С. 110.
210. Кучеренко І. М. Юридичні особи публічного права як суб'єкти цивільних правовідносин. Еволюція цивільного законодавства України: проблеми теорії і практики: кол. монографія / за ред. Я. М. Шевченко. Київ: Юрид. думка, 2007. С. 192–193, с. 216–217.
211. Лагутіна І. В. Форми захисту трудових прав працівників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.05 / кер. роботи Г. І. Чанишева; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2007. 20, [10] с.
212. Левківський Б. К. Захист дитини: окремі проблеми здійснення батьками права на самозахист дитини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3–2. С. 139.
213. Легенченко М. О. Поняття охорони й захисту права та їх співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов, В. М. Дрьомін, Ю. П. Аленін та ін.; МОН України; НУ ОЮА*. Одеса: Юрид. л-ра, 2014. Вип. 72. С. 63.

214. Лекарь С. Податок на нерухомість пожвавить економіку. *Вісник податкової служби України*. 2010. № 3. С. 7–9.

215. Лепех Ю. С. Адміністративно-правові засади здійснення контролю органами державної влади у сфері захисту права на житло. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2014. № 12. С. 158–162. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2014_12_38

216. Лепех Ю. С. Поняття механізму правового забезпечення та механізму адміністративно-правового забезпечення права на житло. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2013. Вип. 3. С. 248–254.

217. Лінецький С. В. Гарантії прав і свобод людини та громадянина / Енциклопедія сучасної України: вебсайт. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=28680

218. Лісабонська декларація відносно прав пацієнта. URL: https://med.sumdu.edu.ua/images/content/doctors/Deontology/Lisabon_1983.pdf

219. Лісабонська декларація стосовно прав пацієнта від 01.10.1981. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/990_016

220. Лісничка О. Права пацієнтів у міжнародних документах і національному законодавстві України. *Education, Law, Management*. 2020. № 4(32), vol. 2. С. 72. URL: <http://kelmczasopisma.com/viewpdf/1547>

221. Луспеник Д. Д. Доказування у цивільному процесі: що нового у ЦПК та чому суд наділений правом витребування доказів / Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Київської області. URL: <http://kdkako.com.ua/dokazuvannya-u-civilnomu-procesi-shchopovogo-u-spk-ta-chomu-sud-nadileniy-pravom-vitrebuвання/> (дата звернення: 15.03.2020).

222. Луць В. В. Особисті немайнові права інтелектуальної власності творців: монографія. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 257 с.

223. Луцька Н. І. Соціальний захист населення та забезпечення прав людини. *Агросвіт*. 2013. № 22. С. 59–60.

224. Луцький А. М., Луцька Н. І., Луцький А. І. Проблеми гарантій забезпечення прав людини у сфері соціального захисту. *Економіка та держава*. 2008. № 11. С. 36.

225. Ляшевська Л. І. Підстави та умови виникнення відповідальності за заподіяння шкоди, завданої особою у разі здійснення самозахисту. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право.* 2014. № 1106, вип. 17. С. 236.

226. Мазуренко О. А. Форми та способи захисту трудових прав працівників за законодавством України. *Правовий часопис Донбасу.* 2021. № 1(74). С. 40.

227. Майданик Р. А. Поняття та обмеження матеріально-правових способів захисту цивільних прав та інтересів судом. *Проблеми здійснення та захисту суб'єктивних цивільних прав: зб. наук. пр. НДІ прив. права і підпр. ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України: ред. журн. «Право України».* 2013. 236 с.

228. Майданик Р. А. Правовідносини медичного обслуговування і надання медичних послуг за законодавством України. *Медичне право.* 2017. № 3. С. 52–53.

229. Майкут Х. В. До питання нотаріальної форми захисту цивільних прав. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція.* 2013. Вип. 6-1(2). С. 67.

230. Макаров О. В. Гражданское право и правовое государство. *Правоведение.* 1993. № 3. С. 83.

231. Маркіна А. М. Адміністративно-правове регулювання надання медичних послуг в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2018. 219 с.

232. Марченко В. М. Щодо питання здійснення нотаріусом захисту суб'єктивних цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право.* 2020. № 3. С. 31–35.

233. Мачуський В. В., Постульга В. Є. Господарське законодавство: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2004. 275 с.

234. Медвідь А. О. Поняття права на соціальне забезпечення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* 2016. № 21. С. 94.

235. Медіація та судова система. Що? Як? Навіщо? URL: http://namu.com.ua/ua/downloads/promomaterials/DODATOK_6_BROSHURA_MEDIATCHIA_TA_SUD.pdf (дата звернення: 02.12.2022).

236. Медіація. Юридична енциклопедія: у 6 т. / ред. кол. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. 792 с.

237. Медіація: в яких сферах ІВ є найбільш ефективною? URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/mediaciya-v-yakih-sferah-iv-e-naybilshefektivnoyu.html> (дата звернення: 02.04.2022).

238. Международный суд / сайт. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/the-court-at-a-glance/the-court-at-a-glance-ru.pdf>

239. Мельник Я. Я. Безпека цивільного процесу: теоретико-правове дослідження: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ, 2019. С. 4, 10–11.

240. Менджул М. В. Охорона правомірних очікувань учасників сімейних відносин. *Цивільне право і процес: витоки, здобутки та перспективи розвитку*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18–19 грудня 2020 р. Київ: Київський регіональний центр, 2020. Ч. 1. С. 27–30.

241. Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди»: лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 р. № 35–13/797. URL: zakon.rada.gov.ua

242. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя: рішення Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/n0001323-09>

243. Миколаєць В. А. Стан правової регламентації застосування технологій штучного інтелекту. *Ірпінський юридичний часопис. Серія «Право»*. 2022. Випуск 1(8). С. 44–45.

244. Миронова Г. А. Приватноправове регулювання особистих немайнових відносин у сфері надання медичної допомоги: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2020. 515 с.

245. Митна енциклопедія: у двох томах. Т.1 / редкол.: І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2013. 472 с. (Митна справа в Україні. Т. 22).

246. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552.

247. Михайлов С. В. Третейський розгляд справ щодо надання неякісних медичних послуг. *Право і безпека*. 2009. № 2. С. 179–180.

248. Михайловська І. М., Неліпович О. В. Система соціального захисту населення в Україні: сутність, основні складові та напрями вдосконалення. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6, т. 4. С. 258.

249. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20.12.2006: Міжнародний документ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

250. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

251. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (МПЕСКП). Резолюція 2200А [XXI] Генеральної Асамблеї ООН, 16 грудня 1966 р. URL: <http://www2.ohchr.org/english/law/cescr.htm>

252. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини / Юридична консультація: вебсайт. URL: <https://yuristy.sumy.ua/advokatskij-ispit/usna-chastina/39-15-evropejska-konventsija-pro-zaxist-prav-lyudini-i-osnovopolozhnikh-svobod/350-mizhnarodni-mekhanizmi-zaxistu-prav-lyudini>

253. Моїсеєв С. та ін. Філософія прав людини: матеріали до навчального курсу. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1–2. С. 419.

254. Мойсеєнко Л. А. Неусвідомлені мисленнєві дії в процесі формування гіпотези розв'язки творчої математичної задачі. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного ун-ту ім. І. Огієнка, Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2016. Вип. 32. С. 329, 338.

255. Морозов Є. Презумпція правомірності та мета виконавчого напису нотаріуса. URL: <https://blog.liga.net/user/emorozov/article/27658>

256. Москаленко В. В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки*. 2003. Т. 21: Політичні науки НаУКМА. С. 41–44.

257. Мотузка К. А. Самелюк О. С. Позасудові способи врегулювання спорів у сфері інтелектуальної власності. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/3/6.pdf> (дата звернення: 10.06.2022).

258. Назарко Ю. В. Гарантії реалізації права на охорону здоров'я в Україні та країнах Європейського Союзу. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1(15). С. 411.

259. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: у 4-х т. Т. 1 / Ярема А. Г., Карабань В. Я., Кривенко В. В., Ротань В. Г. К.: А.С.К.; Севастополь: Ін-т юрид. дослідж., 2004. С. 124.

260. Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010: наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики України від 11.10.2010 № 45 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>

261. Невестюк С. В. Механізм цивільного процесуального регулювання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2017. С. 6, 13, 14.

262. Примак В. Д. Нормативні підстави відшкодування моральної шкоди, завдані споживачеві порушенням договору. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2017. Випуск 41, том 1. С. 97–100.

263. Обривкіна О. М., Браславець І. В. Розвиток самозахисту як форми захисту прав людини. *Соціологія права*. 2020. № 2(33). С. 56–60. URL: <http://soclaw.idpnan.kyiv.ua/archive/2020/2/12.pdf>

264. Обушак О. О., Обушак С. А. Адміністративне регулювання у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: зб. наук. пр.* 2009. Вип. 36. С. 75–86.

265. Оверко Г. Я. Відшкодування моральної шкоди, заподіяної при наданні медичних послуг в Україні: монографія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. К., 2012. 248 с.

266. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах зі спорів, що виникають у сфері надання житлово-комунальних послуг. Київ, 2020. 36 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Ogljad_KCS_10_06_2020.pdf

267. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду щодо видачі обмежувального припису / упоряд: правове управління (IV) департаменту аналітичної та правової роботи апарату Верховного Суду, суддя КЦС ВС Д. Д. Луспенник. Київ, 2021. 35 с.

268. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/ogljad_KCS.pdf

269. Огляд рішень Європейського суду з прав людини за період з 10.03.2020 по 13.03.2020 / Судова влада України: офіційний вебпортал. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Oglyad_ESLP_10.pdf (дата звернення: 25.05.2021).

270. Огляд судової практики Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у спорах, що виникають із правовідносин у сфері захисту соціальних прав внутрішньо переміщених осіб та практики щодо застосування положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) від 3 травня 1996 року: рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2018 по 01.10.2020. Київ, 2020. С. 51.

271. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду (актуальна практика) від 30.04.2021 / ЛІГА-ЗАКОН. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/VSS00627?an=1> (дата звернення: 31.05.2021).

272. Огляд судової практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду за I півріччя 2020: рішення, внесені до ЄДРСР за період з 01.01.2020 по 30.06.2020. Київ, 2020. 23 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_KCS_01_01_30_06_2020.pdf

273. Огречук Г. О. Договори про проведення медіації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «ПРАВО»*. 2015. Вип. 30, т. 1. С. 147.

274. Огречук Г. О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2016. С. 184.

275. Журавель О. Інститут реалізації права громадян на самозахист в міжгалузевій парадигмі зарубіжних країн. *Europeanpoliticalandlawdiscourse*. 2020. Volume 7. Issue 3. С. 82.

276. Орлюк О. Захист прав інтелектуальної власності: проблеми правозастосування. *Інтелектуальна власність*. 2007. № 2. С. 24–29.

277. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>

278. Конак Є. І. Особливості процесів захисту прав споживачів в Україні. *Молодий вчений*. 2017. № 2(42). С. 267–271.

279. Офіційний сайт Грінпіс Інтернаціонал. URL: <https://www.greenpeace.org/international/>

280. Офіційний сайт Міжнародної арбітражної комісії при ТПП України: вебсайт. URL: <https://macom.org.ua/spysok-arbitriv/> (дата звернення: 10.06.2022).

281. Паламарчук Н. В. Форма і способи захисту цивільних прав нотаріусом. *Молодий вчений*. 2014. № 6(2). С. 114–118.

282. Палиюк В. Возмещение морального (неимущественного) вреда: монографія. 2-е изд., испр. и доп. К.: Право, 2000. С. 55.

283. Панченко М. Форми самозахисту приватної власності у цивільному праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2007. № 1. С. 32.

284. Панчишина О. О. Повноваження прокурора із захисту майнових прав дітей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. С. 122.

285. Петрочко Ж. В. Найкращі інтереси дитини: сутність і шляхи забезпечення. «*Наукові записки*» Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя. *Психологопедагогічні науки*. Ніжин, 2014. № 3. С. 71.

286. Пилипенко О. Є. Формування права соціального забезпечення в Україні: історичний аспект. *Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Управління*. 2012. Вип. 4. С. 283. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2012_4_38

287. Письменна О. П. Захист прав споживачів при торгівельно-му обслуговуванні: монографія. Вінниця: ВНАУ, 2014. 206 с.

288. Підлипна Р. П. Система соціального захисту населення в Україні в сучасних умовах: сутність і основні складові. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2015. № 1(1). С. 17.

289. Підлубна Т. М. Відшкодування збитків: теоретичні проблеми розуміння у сфері захисту цивільних прав та інтересів. *Держава і право*. 2010. № 48. С. 353.

290. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів: монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. С. 41.

291. План заходів із реалізації Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.11.2017 № 821-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/250432586>
292. Побирченко И. Г. Хозяйственные споры и формы их разрешения: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04. Киев, 1971. С. 12.
293. Договір: загальнотеоретична характеристика. Договір як універсальна правова конструкція: монографія / Погребняк С. П., Гетьман А. П., Борисова В. І., Євсєєв О. П. та ін.; за ред. А. П. Гетьмана, В. І. Борисової. Х.: Право, 2012. С. 20, 23.
294. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–17.
295. Подковенко Т. Медіація: міжнародно-правові стандарти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. Вип. 4(12). С. 52.
296. Поліщук М. Г. Механізм сімейного права для захисту законних очікувань членів сім'ї. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. С. 97–100. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.67.19>
297. Полюк Ю. І. Судова форма захисту цивільних прав як підґрунтя для виникнення права на звернення до суду. *Часопис цивілістики*. Одеса, 2017. Вип. 25. С. 30. URL: <http://chascyvil.onua.edu.ua/index.php/chc/issue/view/12/7> (дата звернення: 10.06.2022).
298. Полянський Т. Т. Зловживання правом: загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2011. 221 с.
299. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Вип. 65. С. 134–139.
300. Порівняльний цивільний процес: навчально-методичний посібник / Заварза Т. В., Бервено С. М., Новікова Л. В., Тоцька К. М. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. С. 83.
301. Посібник Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на справедливий суд, цивільна частина) / European Court of Human Rights: офіційний сайт. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf (дата звернення: 25.05.2021).
302. Посібник з прав людини для інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум. URL: <https://rm.coe.int/16802e3e96>

303. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 4 вересня 2018 року у справі № 805/402/18 (провадження № 11-644асі18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76945461>

304. Постанова Верховного Суду від 20 травня 2021 року у справі № 127/18908/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97076730>

305. Постанова Верховного Суду від 27 грудня 2019 року у справі № 371/669/15-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86738162>

306. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 22.12.2020 у справі № 750/8002/19. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=93794820&red=100003004bd0abc1e4fa9971636da434ecdef7&d=5>

307. Постанова Верховного Суду у справі № 127/7029/15-ц від 03.10.18. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/77009144>

308. Постанова Верховного Суду у справі № 234/15413/17 від 31.07.20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90784240?fbclid=IwAR0awL1zc0o9KJjXorfMkL13qeoyExfSm94xfSncb2pel7PRfVPDbY>

309. Постанова Верховного Суду у справі № 308/2695/16-ц від 28.10.19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85354688>

310. Постанова Верховного Суду у справі № 646/12964/14-ц від 24.07.19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83335648>

311. Постанова Верховного Суду у справі № 682/3112/18 від 04.03.20. URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/88376289?utm_source=jurliga.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=jl01

312. Постанова Верховного Суду України від 13 квітня 2016 року у справі № 6-1528цс15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96006144>

313. Постанова Верховного Суду колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 05.08.2020 справа № 438/887/16-ц / БД «LIGA 360». URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/90872536>

314. Постанова від 17.03.2021 КЦС ВС у справі № 760/19047/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95848727>

315. Постанова КГС ВС від 09.06.2020 у справі № 912/1860/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89910707>

316. Постанова Одеського апеляційного суду від 01.06.2021 по справі 500/3507/19 про визначення порядку участі у спілкуванні з дитиною та її вихованні. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97635829>

317. Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.04.1996 № 5. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-96>

318. Права людини та механізм їх захисту. URL: <https://consumerhm.gov.ua/1081-prava-lyudini-ta-mekhanizm-jikh-zakhistu>

319. Права людини у міжнародному праві підручник / за заг. ред. канд. юрид. наук, доцента А. В. Войціховського; Бакумов О. С., Варунц Л. Д., Войціховський А. В., Гудзь Т. І. та ін.; передм. А. В. Войціховський. Харків: ООО «Планета- Принт», 2021. 404 с. ISBN 978-617-7897-56-8.

320. Права пацієнтів не мають кордонів. Європейський день захисту прав пацієнта в Україні / Аптека.ua: вебсайт. URL: <https://www.apteka.ua/article/6544>

321. Права пацієнтів: види та відповідальність за недотримання / Медична справа: вебсайт. 15.09.2021. URL: <https://medplatforma.com.ua/article/2398-prava-patsntv-vidi-ta-vdpovdalnst-za-nedotrimannya>

322. Правові засоби захисту та відновлення прав користувачів Інтернету в Україні в контексті застосування посібника Ради Європи з прав людини для інтернет-користувачів за ред. А. В. Пазюка. К.: ФОП Клименко 2015. 128, [93] с.

323. Практичний посібник зі статті 6 – цивільна частина / ECHR CaseLaw: вебсайт. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf (дата звернення: 17.03.2020).

324. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / Яроцький В. Л., Борисова В. І., Спасибо-Фатеева І. В., Жилінкова І. В. та ін.; за наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. Х.: Юрайт, 2013. С. 197–202.

325. Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Трудове право України: підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: ФІНН, 2009. С. 21.

326. Примак В. Д. Особливості відшкодування моральної шкоди як заходу цивільно-правової відповідальності. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 175.

327. Притика Ю. Д. Зміст та класифікація принципів медіації. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 10. С. 92.

328. Притика Ю. Д. Законодавчі перспективи регламентації здійснення третейського розгляду в Україні. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 3–4. С. 316.

329. Про визнання неправомірними дій податкових органів: ухвала Вищого адміністративного суду України від 02.10.2007 № К-20604/06. Доступ із інформ.-правової системи «ЛІГА- ЗАКОН».

330. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Офіційний вісник України*. 2006. № 12. Ст. 792. 5 квітня.

331. Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції: Закон України від 19 травня 2011 р. *Голос України*. 2011. № 108.

332. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо невідкладних заходів у сфері охорони здоров'я: закон України від 20.12.2019 № 421-IX / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/421-20#Text>

333. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні: Закон України від 20 вересня 2019 р. № 132-IX. *Офіційний вісник України*. 2019. № 82. Ст. 2791. 25 жовтня.

334. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України від 06.04.2002 № 2002-VIII / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19#Text>

335. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення законодавства з питань діяльності закладів охорони здоров'я: Закон України від 06.04.2017 № 21 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-19#Text>

336. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14 листопада 2019 року № 294-IX / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-IX>. 14 листопада 2019 року № 294-IX

337. Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>

338. Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення: Закон України від 19 жовтня 2017 року / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19>

339. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із захистом прав інтелектуальної власності: постанова Пленуму Вищого господарського суду України 17.10.2012 № 12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012600-12#Text> (дата звернення: 10.06.2022).

340. Про деякі питання, що виникли в практиці застосування судами Житлового кодексу України: постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.04.1985 № 2 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-85#Text>

341. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 9 листопада 2017 р. *Голос України*. 2017. № 231.

342. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18 листопада 2003 р. URL: <http://www.zakon2.rada.gov.ua>. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1255-15/page>

343. Про задоволення заяви: ухвала від 23 квітня 2018 р. № 521/1700/18 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73554479> (дата звернення: 15.03.2020).

344. Про задоволення касаційних скарг: постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 17.02.2021 у справі № 308/9100/19-ц. *ЛІГА-ЗАКОН*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/c017012?an=1> (дата звернення: 31.05. 2021).

345. Про запобігання злочину геноциду і покарання за нього: Конвенція ООН, прийнята і запропонована для підписання, ратифікації чи приєднання резолюцією 260 А (III) Генеральної Асамблеї від 09.12.1948 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_155

346. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#n3>

347. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації): наказ Міністерства соціальної політики України від 17.08.2016 № 892. *Офіційний вісник України*. 2016. № 77. Ст. 2586.

348. Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві: постанова Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2005 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 668.

349. Про затвердження Інструкції з оформлення державними інспекторами з питань інтелектуальної власності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України матеріалів про адміністративні правопорушення: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 13.02.2019 № 217. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0251-19#Text> (дата звернення: 10.06.2022).

350. Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини: указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537>

351. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах: Постанова КМУ від 17 вересня 1996 р. № 1138. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138-96-%D0%BF>

352. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: наказ Мін'юсту України від 22.02.2012 № 296/5м. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12/paran564#n564>

353. Про затвердження Порядку закупівлі товарів, робіт та послуг на залізничному транспорті на тендерній основі, зразка Положення про тендерний комітет з питань закупівлі товарів, робіт, послуг на залізничному транспорті: наказ Державної адміністрації залізничного транспорту України // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0072328-05#Text>

354. Про затвердження Порядку надання послуг конфіденційного зв'язку органам державної влади та органам місцевого самоврядування, державним підприємствам, установам та організаціям: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2002 № 1519. *Офіційний вісник України*. 2002. № 42.

355. Про затвердження Порядку реалізації державних гарантій медичного обслуговування населення за програмою медичних гарантій у 2020 році: постанова КМУ від 27 листопада 2019 р. № 1124 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1124-2019-%D0%BF>

356. Про затвердження Правил користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг: наказ Державної туристичної адміністрації України від 16.03.2004 № 19. *Офіційний вісник України*. 2004. № 14.

357. Про затвердження Правил надання послуг з технічного обслуговування і ремонту колісних транспортних засобів: наказ Міністерства інфраструктури України від 28 листопада 2014 № 615 // База даних «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1609-14#Text>

358. Про затвердження Типових вимог до узгоджених дій суб'єктів господарювання для загального звільнення від попереднього одержання дозволу органів Антимонопольного комітету України на узгоджені дії суб'єктів господарювання: розпорядження Антимонопольного комітету України від 12.02.2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 11.

359. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991. Відомості *Верховної Ради УРСР*. 1991. № 30.

360. Про захист прав усіх трудящих мігрантів та членів їх сімей: Конвенція МОТ, прийнята ГА ООН 18.12.1990 / БД «LIGA 360». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU90310>

361. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>

362. Про зняття зроблених раніше застережень Української РСР про невизнання обов'язкової юрисдикції Міжнародного Суду ООН щодо спорів про тлумачення і застосування ряду міжнародних договорів: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 14 березня 1989 року № 7248-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text

363. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 48. Ст. 650.

364. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. *Голос України*. 2021. № 236. 14 груд.

365. Про медіацію: проект Закону України // База даних «Законодавство України». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877

366. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. *Голос України*: офіційне видання. 1993. 5 жовт.

367. Про нотаріат: Закон України від 15.12.2021 № 3425-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12/card2#Card>

368. Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей: Закону України від 02.06.2005 № 2623-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text>

369. Про податок з доходів фізичних осіб: Закон України (втратив чинність 01.01.2011) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-15#Text>

370. Про Порядок декларування валютних цінностей, цінностей, предметів, що переміщуються через митний кордон України громадянами, та оформлення митної декларації: наказ Державної митної служби від 23 листопада 2001р. *Офіційний вісник України*. 2001. № 142.

371. Про публічні закупівлі: Закон України від 25 грудня 2015 р. (редакція 15.08.2020). *Голос України*. 2016 № 30.

372. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. *Офіційний вісник України*: офіційне видання від 1997–1997 рр. № 29. С. 11. Код акта 2134/1997.

373. Про ратифікацію Конвенції проти катувань та інших жорстких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 26 січня 1987 № 3484-XI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text

374. Про ратифікацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та міжнародного пакту про громадські і політичні права: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 19 жовтн. 1973 року № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

375. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI (станом на 06.08.2022) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>

376. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 39.

377. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 р. *Голос України*. 2017. № 243.

378. Про систему оподаткування: Закон України (втратив чинність 01.01.2011) // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1251-12#Text>

379. Про споживче кредитування: Закон України від 15 листопада 2016 р. *Голос України*. 2016. № 236.

380. Про способи захисту права у публічно-правових відносинах. *Юридична газета*. 2019. № 48(702). 19 листопада. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/pro-sposobi-zahistu-prava-u-publichnopravovih-vidnosinah.html>

381. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: постанова Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4. Постанови Пленуму Верховного Суду України у цивільних справах. 3-тє вид., змін. і доп. К.: Скіф, 2008. С. 178–187.

382. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#top>

383. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я: розпорядження КМУ від 30 листопада 2016 р. № 1013-р. / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2016-%D1%80>

384. Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 р. № 402-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.06.2022).

385. Про теплопостачання: Закон України від 2 червня 2005 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 45.

386. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 № 1701-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#top>

387. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z970776?an=1>

388. Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності: Указ Президента України від 29 вересня 2017 року № 299/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/299/2017#Text> (дата звернення: 05.06.2022).

389. Про утворення Національної служби здоров'я України: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 № 1101 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1101-2017-%D0%BF#Text>

390. Про часткове задоволення апеляційної скарги: постанова апеляційного суду Одеської області від 14 листопада 2018 р. № 521/1700/18 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77898030> (дата звернення: 15.03.2020).

391. Про часткове задоволення касаційної скарги: постанова Верховного Суду (Касаційний цивільний суд) від 17.03.2021 у справі № 439/1347/19 / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95654290> (дата звернення: 05.06.2021).

392. Про часткове задоволення касаційної скарги: постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 14.12.2020 у справі № 521/2816/15-ц / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93564591> (дата звернення: 05.06.2021).

393. Про часткове задоволення касаційної скарги: постанова Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 20.01.2021 у справі № 466/5766/13-ц / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94362898> (дата звернення: 05.06.2021).

394. Коршакова О. М. Проблематика відшкодування моральної шкоди за позовами про захист прав споживачів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 15(2). С. 27–29.

395. Проблемы науки гражданского процессуального права / В. В. Комаров и др.; под ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2002. С. 45.

396. Програма медичних гарантій: впровадження в Україні. URL: https://moz.gov.ua/uploads/0/3798-programa_medicnih_garantij_vprovadzenna_v_ukraini.pdf

397. Проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення доказів нотаріусом від 19.03.2013 № 2567. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=46185 (дата звернення: 10.06.2022).

398. Проєкт правил надання транспортних та кур'єрських послуг при просуванні лікарських засобів суб'єктами фармацевтичної діяльності через заклади поштового зв'язку «Ліки на замовлення», розд. 2: лист Міністерства охорони здоров'я України від 30.09.2002 № 18НЛ/Л-3772 / Державний департамент з контролю за якістю, безпекою та виробництвом лікарських засобів і виробів медичного призначення.

399. Прут Ю. А. Цивільно-процесуальний статус осіб, які є іншими учасниками цивільного процесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03 / Івано-Франків. ун-т права ім. Данила Галицького. Івано-Франківськ, 2016. 20 с.

400. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. Вид. 5-те, зі змінами. К.: Атіка, 2001. 176 с.
401. Радишевська О. Податок на нерухомість як джерело дохідної частини місцевих бюджетів: польський Досвід. *Податкове право*. 2009. № 4. С. 18–22.
402. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини: навчальний посібник. К., 2018. 364 с. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_1_copy.pdf
403. Раневич Орест. Про використання термінів «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» в нормативно-правових актах України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 9. С. 92.
404. Резворович К. Р. Сучасний стан законодавчого забезпечення вжиття нотаріусами заходів щодо охорони спадкового майна. *Науковий вісник ДДУВС*. 2017. № 4. С. 42–43. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2019/05/NV_4_2017.pdf
405. Рішення ЄСПЛ по справі «Жупан проти України» (ZHUPAN v. UKRAINE) від 07.10.2021. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-214071>
406. Рішення ЄСПЛ по справі «Мамчур проти України» (MAMCHUR v. UKRAINE) від 16.10.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a93#Text
407. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) 29.05.2002 № 1-13/2002 / Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-02#n54>
408. Рішення Новопокровського районного суду Луганської області від 20 липня 2021 року у справі № 942/627/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98727816#>
409. Рішення у справі «М.Т. проти України» від 19.03.2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d46#Text
410. Рішення Центрального районного суду м. Миколаєва від 30 березня 2009 р. (справа № 2-12-888/09). URL: www.reyestr.court.gov.ua/Review/3896817

411. Рожканюк В. М. Категорія «соціальний захист» в праві соціального забезпечення України. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2012. Вип. 18. С. 110.

412. Розман Ю. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення приватно-правових спорів. *Актуальні проблеми політики*. 2013. Вип. 49. С. 253–254.

413. Ромащенко І. О. Порядок та форми захисту суб'єктивних цивільних прав та охоронюваних законом інтересів шляхом зміни та припинення правовідношення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2017. С. 110.

414. Ромовська З. В. Проект Кримінального кодексу України очима цивіліста. *Вісник Верховного Суду України*. 1999. № 6. С. 58.

415. Ромовська З. В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: підручник. 2-ге вид., доп. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. С. 490–491.

416. Роулз Джон. Політичний лібералізм. К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2000. 383, [31] с.

417. Роханський А. Права людини в галузі охорони здоров'я / Українська Гельсінська спілка з прав людини: вебсайт. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-lyudyny-v-haluzi-ohorony-zdorov-ya-a-rohanskyj/>

418. Руда Т. В. Критерій достатності при оцінці доказів у цивільному судочинстві України і США: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. Вип. 88. С. 109.

419. Русская правда. Краткая редакция. Хрестоматия по истории государства и права. 1999. С. 4, 12, 15, 16.

420. РФ порушує право дітей на життя: від початку повномасштабної війни в Україні постраждала 1 001 дитина: загинуло 349 дітей та 652 отримали поранення. 2022. URL: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/rf-porushuye-pravo-ditej-na-zhittya-vid-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijni-v-ukrayini-postrazhdala-1001-ditina-zaginulo-349-ditej-ta-652-otrimali-poranennya

421. Рябченко Ю. Ю. Розвиток гарантій реалізації прав сторін щодо застосування медіації у цивільному судочинстві. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матер. Міжн.

наук.-практ. конф.: у 2 т., м. Одеса, 19 травня 2017 року / ред. Г. О. Ульянова; Мін-во освіти і науки України; Нац. ун-т «Одеська юридична академія» та ін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. Т. 2. С. 658.

422. Рябченко Ю. Ю. Суб'єкт цивільного процесуального права як багатоаспектне явище в контексті євроінтеграційних процесів в Україні. *European vector of contemporary jurisprudence: the experience of Ukraine and the Republic of Poland: Collective monograph. Volume 2.* Sandomierz: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. Р. 335–360.

423. Рябченко Ю. Ю. Стандарт доказування в цивільному процесуальному праві: постановка проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2020. № 2. С. 136–139. URL: http://lsej.org.ua/2_2020/37.pdf

424. Рябченко Ю. Ю. Суб'єкт цивільного процесуального права у сучасній парадигмі права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2019. С. 83.

425. Рябченко Ю. Ю. Суб'єкт цивільного процесуального права у сучасній парадигмі права: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.03 / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2019. С. 24.

426. Рябченко Ю. Ю. Цивільний процесуальний статус як наукова категорія: перспективи впровадження у правотворчість та правозастосування. *Часопис Київського університету права.* 2021. № 2. С. 163–169.

427. Case of Brumărescu v. Romania, 23 January 2001, no. 28342/95 / European Court of Human Rights HUDOC database: офіційний сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59159> (дата звернення: 25.05.2021).

428. Самілик Л. О., Чеховська І. В. Правове забезпечення гарантій прав дітей в умовах воєнного стану. *Міжнародне право XXI століття: сучасність та майбутнє: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 25 травня 2022 р.* / Державний податковий університет, Навчально-науковий інститут права. Ірпінь: Державний податковий університет, 2022. С. 257–260.

429. Сенчук І. І. Механізм захисту прав людини: актуальні проблеми дослідження. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми.* Харків, 2019. С. 189–191.

430. Сенюта І. Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги. Питання теорії і практики: навч.-метод. посіб. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. 640 с.

431. Сербуль О. С. Притримання: правомірне володіння або порушення зобов'язань за договором? URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=1200>

432. Серветник А. Г. Виконавчий напис нотаріуса як спосіб реалізації нотаріальної форми захисту цивільних прав: дис. ... д-ра філос. наук спец. 081 Право. К., 2020. 161 с.

433. Серветник А. Г. Виконавчий напис нотаріуса: поняття та ознаки. *Теорія і практика правознавства*. 2017. Вип. 2. С. 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2017_2_7

434. Сергій Бурлаков розповів про практику Верховного Суду у спорах про виселення на вебінарі АПУ / Верховний Суд: вебсайт. 2021. 23 квіт. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1110900/>

435. Сердечна І. Л. Захист сімейних особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів органами опіки та піклування. *Людська гідність і права людини як основа конституційного устрою держави*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції, м. Хмельницький, 19–20 жовтня 2018 року. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2018. С. 293.

436. Сидельников Р. М. Легітимація і легалізація самозахисту цивільних прав. *Проблеми законності*: Респ. міжвідомчий наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. академ. України, 2003. Вип. 59. С. 37.

437. Силенко Л. М. Цивільне право України. Київ, 2004. С. 137.

438. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. К.: Центр громадської експертизи, 2019. 104 с.

439. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

440. Сірко В. С. Адміністративно-правове забезпечення волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 199 с.

441. Січко Д. С. Відшкодування збитків як спосіб захист у цивільних прав та інтересів: термінологічний аспект. *Правничий вісник Університету «Крок»*. 2013. С. 100.
442. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підруч. Київ: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520, [496–497] с.
443. Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09 / Львівський національний ун-т ім. І. Франка. Львів, 2017. 19 с.
444. Смотров О. І. Договір щодо оплатного надання медичних послуг: дис. ... канд. юрид. наук. Х., 2003. С. 85.
445. Снідевич О. С. Проблеми розмежування юрисдикцій. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 2 (10). С. 42–56, с. 43.
446. Соркін І. В. Альтернативні механізми врегулювання спорів у сфері фінансових послуг: світовий досвід та реалії України. *Фінанси України*. 2013. № 10. С. 17.
447. Соцзахист в Держбюджеті – 2022. Аналіз Асоціації міст України. URL: <https://auc.org.ua/novyna/soczahyst-v-derzhbyudzheti-2022-analiz-asociaciyi-mist-ukrayiny>
448. Соціальна держава. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціальна_держава
449. Соціальний захист населення у 2020 році: Статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/07/zb_szn_2020.pdf
450. Спектор О. М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2012. 244 с.
451. Спектор О. Особливості розвитку та застосування альтернативних способів вирішення цивільно-правових спорів в Україні. *Український часопис міжнародного права*. 2013. № 1. С. 135.
452. Стандарт доказування та оцінка доказів судом / LawBook: online. URL: <https://lawbook.online/protses-ukrajini-tsivilnyi/standart-dokazuvannya-otsinka-dokaziv-57331.html> (дата звернення: 15.03.2020).
453. Статут Організації Об'єднаних Націй / вебсайт. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/un-charter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf

454. Сташків Б. І. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навч. посіб. Чернігів: ПАТ ПВК «Десна», 2016. 692 с.

455. Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09; Національний ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2017. 8 с.

456. Степанова Г. М. Сучасна характеристика інституту медіації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. URL: http://www.lsej.org.ua/1_2022/73.pdf

457. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. К.: Атіка, 2007. 624 с.

458. Стеценко В. Ю., Кіндзера Р. І. Реформування третейського суду в рамках проведення судової реформи в Україні. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/36044/Stetsenko%20V.pdf?sequence=1>

459. Стецюк Л. Л. Самозахист як форма захисту цивільних прав. *Університетські наук. записки*. 2008. № 3 (27). С. 151–158.

460. Теорія держави і права: навч. посіб. / Бостан С. К., Гусарєв С. Д., Пархоменко Н. М., Заяць Н. В., Пронюк Н. В. Київ: Академія, 2013. 320 с.

461. Теорія держави і права: підруч. / О. В. Петришин та ін.; за ред. О. В. Петришина. Х.: Право, 2015. 368 с.

462. Теорія держави та права: навч. посібник / за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. К.: НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

463. Теремецький В. І. Проблеми відновлення житлових прав дітей, втративших своє житло у зоні проведення АТО. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право*. 2017. Вип. 13. С. 8–13.

464. Теремецький В. І. Удосконалення адміністративно-правового забезпечення відносин у сфері житлово-комунального господарства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 2. С. 59–64.

465. Терехова О. О. Здійснення, охорона та захист суб'єктивних спадкових прав: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук:12.00.03. Харків, 2012. С. 6.

466. Терзі О. О. Нормативно-правове регулювання у сфері надання медичних послуг населенню. *Наукові записки. Серія Право*. 2021. Випуск 10. С. 58.
467. Тертышников В. И., Тертышников Р. В. Формы защиты и осуществления субъективных прав граждан, иностранных граждан, лиц без гражданства и юридических лиц. Харьков: Консум, 1999. С. 6.
468. Тимченко Г. П. Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Нац. юрид. академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 202 с.
469. Тищенко О. В. Сутність соціального забезпечення: доктринальні погляди. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 4. С. 148–149.
470. Тімуш І. С., Братіца О. М. Захист особистих немайнових прав батьків як учасників сімейних правовідносин. *Молодий вчений*. 2020. № 1. С. 28.
471. Ткачук О. С. Проблеми реалізації судової влади в цивільному судочинстві: монографія. Х.: Право, 2016. 600 с.
472. Ткачук П. Конституційний Суд України: Теоретико-правові питання діяльності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 4. С. 23–38.
473. ТОАС забезпечує дотримання гарантій соціального захисту прав людини. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1001445/>
474. Тобес Б. Право на здоров'я: теорія і практика. URL: http://krotov.info/libr_min/19_t/ob/es_01.htm
475. Токарчук Л., Переверзева О. та ін. Конституційні засади захисту сімейних прав та інтересів дитини в цивільному процесі. *Amazonia Investiga*. 2022. № 11 (49). С. 62. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.49.01.7>
476. Третейські суди в Україні: стан розвитку, статистика, практика та перспективи. Київ, 2018. 52 с. URL: https://drive.google.com/file/d/13NY3gi24TbJcJronM_6_YKbO-O9b2PTN/view (дата звернення: 10.06.2022).
477. Труба В. І. Вплив практики ЄСПЛ на розвиток сімейного законодавства України. *10-і юридичні диспути з актуальних проблем приватного права: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Одеса, 28 трав. 2021 р.* Одеса: Фенікс, 2021. С. 33.
478. Труба В. І. Питання здійснення права на захист сімейних прав та інтересів в судовому порядку. *Правова держава*. 2014. № 18. С. 77.

479. У справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес): рішення Конституційного Суду України від 01.12.2004 № 18-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 50. Ст. 3288. 31 груд.

480. У справі за конституційними поданнями Вищого арбітражного суду України та Генеральної прокуратури України щодо офіційного тлумачення положень статті 2 Арбітражного процесуального кодексу України (справа про представництво прокуратурою України інтересів держави в арбітражному суді): рішення Конституційного Суду України від 08.04.1999 № 3-рп/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 15. Ст. 614. 30 квітня.

481. Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України: узагальнення Верховного Суду України / Офіційний вебсайт Верховного Суду України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VSS00073>

482. Узагальнення практики розгляду судами цивільних справ про усиновлення дітей, позбавлення батьківських прав, встановлення опіки та піклування над дітьми від 01.01.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0003705-09>

483. Узагальнення судової практики розгляду справ про приватизацію державного житлового фонду та гуртожитків: лист Вищого Спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12.01.2017 № 9-48/0/4-17 / БД «LIGA 360». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/VRR00214>

484. Україна отримала оновлену Національну стратегію у сфері прав людини. Матеріал підготовлений за підтримки програми Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Права людини в дії», яка виконується Українською Гельсінською спілкою з прав людини. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/ukraina-otrymala-onovlenu-natsionalnu-stratehiiu-u-sferi-prav-liudyny/>

485. Універсальний словник-енциклопедія. URL: <http://slovopedia.org.ua/29/53395/8529.html>

486. Уряд ухвалив акти, що запроваджують зміни на всі види медичної допомоги з квітня 2020 року. URL: <https://www.auc.org.ua/povyna/uryad-uhvalyv-akty-shcho-zaprovadzhuyut-zminy-na-vsi-vydy-medychnoyi-dopomogy-z-kvitnya-2020>

487. Устинов С. О. Співвідношення термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення» в законодавстві України. *Юридична наука і практика*. 2011. № 2. С. 94.
488. Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с.
489. Ухвала Господарського суду м. Києва від 26.12.2017 у справі № 910/21643/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/71271948> (дата звернення: 02.10.2022).
490. Фесько М. М. Класифікація прав за Європейською соціальною Хартією (переглянуто). *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр.* Одеса: Астропрінт, 2000. Вип. 9. С. 227–230.
491. Грабовська Г. М. Форми та способи захисту прав споживачів у випадку придбання ними товарів неналежної якості. *Право і суспільство*. 2014. № 4. С. 62–67.
492. Фурса Є. І. Спадкові правовідносини в нотаріальній і судовій практиці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2004. С. 171.
493. Фурса Є. І. Спадкові правовідносини в нотаріальній і судовій практиці: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. К.: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2004. 214 с.
494. Фурса С. Я. Функції нотаріату і суду щодо захисту прав та охоронюваних законом інтересів громадян, юридичних осіб і держави. *Вісник Верховного Суду України*. 2001. № 2. С. 49–52.
495. Фурса С. Я. Юридична природа і системна модель нотаріальних правовідносин. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2000. № 6(9). С. 31–38.
496. Хавронюк Н. И., Мельник Н. И. Законодательство Украины о торговле. Ч. 2. К., 1997. С. 512.
497. Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Старцев О. В. Цивільне право України: підручник. 3-тє вид., перероб. і допов. К.: Істина, 2011. С. 20.
498. Харитонов Є. О. Саніахметова Є. О. Цивільне право України: підручник. К.: Істина, 2003. С. 183.
499. Харчук Р. С. Класифікація та значення форм захисту трудових прав працівників. *Форум права*. 2011. № 1. С. 1074. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_1_173

500. Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов: монография / И. В. Спасибо-Фатеева, М. Н. Сибилев, В. Л. Яроцкий и др.; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2014. С. 48.

501. Холод Р. В. Поняття судового захисту житлових прав фізичних осіб. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. № 1. С. 101–105.

502. Садигов В. Н. Хрестоматія по всеобщей истории государства и права: учебное пособие. 1996. С. 52.

503. Гончаренко В. Д., Рогожин А. І. Хрестоматія з історії держави і права України: навчальний посібник для юридичних навчальних закладів. 1997. С. 18, 72, 100.

504. Цивільне право України / за ред. О. А. Підпригорі і Д. В. Бобрової. К.: ВЕНТУРІ, 1995. 416 с.

505. Цивільне право України. Особлива частина / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. 3-тє видання. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 1176 с.

506. Цивільне право України: підруч.: у 2 кн. Кн. 1 / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2003. С. 540.

507. Цивільне право України: підручник / за ред. проф. Р. Б. Шишки. Київ: Ліра-К, 2018. Ч. 2: Особлива / Р. Б. Шишка (керівник авт. кол.) та ін. 2018. 994 с.

508. Харитонов Є. О., Харитонова О. І., Старцев О. В. Цивільне право України: підручник. 3-є вид., перероб. і допов. К.: Істина, 2013. 808 с.

509. Цивільне право України: підручник: в 2-х т. Т. 2 / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: Новий Світ-2000, 2014. 428 с.

510. Цивільне право України: у 2-х т. Т. 1 / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. К.: Юрінком Інтер, 2004. С. 267.

511. Цивільне процесуальне право України: підручник: у 2-х т. Т. 1 / за заг. ред. М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2021. С. 26.

512. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В. В. Комаров та ін.; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2016. С. 241, 283.

513. Цивільний закон Латвійської Республіки 1937 року. URL: <https://www.inlatplus.lv/wp-content/uploads/2019/11/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%B6%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD.pdf>

514. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.10.2022).

515. Цивільний кодекс України: Науковий практичний коментар / за заг. ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонові, Н. Ю. Голубевої. 3-тє вид., перероб. та допов. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. С. 20–21.

516. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції України, науковців, фахівців). Т. 1: Загальні положення. Серія «Коментарі та аналітика» / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Х.: ФОП Колісник А. А., 2010. С. 193–194.

517. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. Загальні положення / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ФОП А. А. Колісник, 2010. С. 207.

518. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 02.11.2016. К.: Паливода А.В., 2016. 448 с.

519. Цивільний кодекс Української РСР від 13 липня 1963 р. № 30. Ст. 463.

520. Цивільний процес України: підруч. / за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 365 с.

521. Цивільно-процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

522. Цувіна Т. А. Право на суд у цивільному судочинстві: монографія. Х.: Слово, 2015. С. 279.

523. Чепис О. І. До питання самозахисту цивільних прав та законних інтересів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2015. Випуск 35, частина II, том 1. С. 216.

524. Черняк О. Ю. Класифікація прав споживачів за законодавством України та Європейського Союзу / База даних. URL: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2008-2/08coytes.pdf>

525. Чеховська І. В. Адміністративно-правове забезпечення державної сімейної політики в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2014. 535 с.

526. Чеховська І. В. Державна сімейна політика в Україні: теорія та практика реалізації: монографія. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2013. 736 с.

527. Чеховська І. В. Державна соціальна допомога сім'ям в Україні: аналіз правозастосовної практики. *Університетські наукові записки*. 2011. № 4. С. 255–261.

528. Чеховська І. В. Медичне право України: навч. посіб. Ірпінь: Університет ДФС України, 2020. 480 с. (Серія «На допомогу студенту УДФСУ», Т. 63).

529. Чеховська І. В. Міжнародний досвід правового регулювання сімейного оподаткування. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2012. № 1(56). С. 148–157.

530. Чеховська І. В. Правові підстави запровадження сімейного оподаткування в Україні. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2011. № 4(55). С. 160–168.

531. Чеховська І. В. Соціальний захист одиноких матерів: аналіз основних положень законодавства. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. № 1(5). С. 191–201.

532. Чеховська І. В. Альтернативні способи захисту суб'єктивних прав: навч. посіб. Ірпінь: Державний податковий університет, 2022. 428 с.

533. Чехун О. В. Надання платних цивільних послуг: цивільно-правові аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 214.

534. Чистоклетов Л. Г., Хитра О. Л. Адміністративно-правові засоби у забезпеченні інформаційної безпеки України. *IT-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні*: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 17 листоп. 2017 р. Львів, 2017. С. 212–217. URL: <http://aphd.ua/publication-349/>

535. Чорна В. Г. Обмеження в адміністративному праві: дис. ... д-ра юрид. наук зі спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Харків: Харк. нац. унів. внутр. справ, 2019. 471 с.

536. Чорна В. Г. Поняття та особливості правових засобів. Теорія і практика сучасної юриспруденції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 8–9 грудня 2017 р. Київ: ГО Центр правових наукових ініціатив, 2017. С. 72–75.

537. Чорна В. Г. Правові обмеження як засіб адміністративно-правового характеру. Стан та перспективи розвитку сучасного адміністративного права України: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 10 листопада 2017 року. Одеса: ОДУВС, 2017. С. 119–121.

538. Чорна Ж. Л. Цивільно-правовий захист майнових прав та інтересів малолітніх і неповнолітніх осіб: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2005. С. 52.

539. Чорна М. Сутність права громадян на соціальний захист. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 153.

540. Швидка В. Г. Особливості правового регулювання самозахисту в цивільному праві Німеччини, Франції, Латвії. URL: <http://surl.li/eqwwt>

541. Шевченко Л. С. Введение в маркетинг: учебно-практическое пособие / База даних. URL: http://library.nlu.edu.ua/poln_text/kompleks/et/kurs/osnova_marketing/konsultacii.htm

542. Шевченко Ю. Скажімо «Так!» арбітражу. URL: <http://yur-gazeta.com/dumkaeksperta/skazhimo-tak-arbitrazhu.html> (дата звернення: 10.06.2022).

543. Шиленко М. В. Поняття адміністративно-правової охорони суб'єктів малого підприємництва. *Форум права*. 2013. № 1. С. 1188–1193.

544. Філософський енциклопедичний словник / Шинкарук В. І., Бистрицький Є. К., Йолон П. Ф., Поліщук Н. П. та ін. К.: Абрис, 2002. С. 630.

545. Шпак Ю. А. Поняття та види організаційних форм діяльності органів місцевого самоврядування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2013. № 5. С. 58–62.

546. Штанько А. Підходи до визначення поняття захисту цивільних прав та охоронювальних законом інтересів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 2. С. 148.

547. Штефан А. С., Зеров К. О. Припинення порушень авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет: огляд законодавчих новел. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 3. С. 18–26. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Triv_2017_3_4, с. 24 (дата звернення: 02.06.2021).

548. Штефан А. С. Самозахист авторського права і суміжних прав. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2010. № 3. С. 24–25.

549. Шумило О., Кравчук Н. Роль неурядових організацій у становленні та розвитку правозахисного руху: навчальний посібник. К.: Вид-во ФОП Голембовська О., 2018. 223, [104] с.

550. Щодо захисту житлових (майнових) прав дітей: лист Державного Департаменту з усиновлення та захисту прав дитини від 23.06.2010 № 4.1/6-49/3248 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v3248632-10#Text>

551. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні» / вебсайт. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/schoricha-dopovid-2021.pdf>

552. Юлдашев О. Х. Міжнародне приватне право: Теоретичні та прикладні аспекти / під ред. О. Х. Юлдашева. К.: МАУП, 2004. С. 535–536.

553. Явор О. А. Закономірності розвитку медіаційної процедури в зарубіжних країнах та на Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/235799/234162>

554. Яковлів А. Український кодекс 1743 р. «Права по которм судится малороссийский народ». 1949. С. 20–156.

555. Яновицька Г. Б. Наділення суб'єктів цивільних правовідносин правовим статусом споживача. *Ольвійський форум-2018: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі*: збірник Міжнародної науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 7–10 червня 2018. Миколаїв: ЧДУ імені Петра Могили, 2018. С. 45–47.

556. Яновицька Г. Б. Цивільно-правові засоби захисту прав споживачів в Україні: монографія. Львів: Видавництво «Растр-7», 2018. 400 с.

557. Яременко В., Сліпущко О. Новий словник української мови: в 3-х т. Київ: Аконіт, 2008. 928 с.
558. Ярмиш О., Серьогін В. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні. Харків: Національний ун-т внутр. справ, 2002. 653 с.
559. Ярова Т. М. Поняття і види форм захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів. *Науковий вісник Чернівецьк. ун-ту. Сер. Правознавство*. 2007. Вип. 375. С. 63–67.
560. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / Яроцький В. Л., Борисова В. І., Спасибо-Фатєєва І. В., Жилінкова І. В.; за наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. Харків: Юрайт, 2013. 528 с.
561. Яроцький В. Л. Становлення та розвиток інституту самозахисту речових прав в Україні. *Приватне право*. 2013. № 2. С. 156–158.
562. Про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах: 2008/52/ЄС Директива Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. URL: <https://ukrmediation.com.ua/images/DOCS/Model-documents/mediation-directive-ukr.pdf>
563. Індекс сталості організацій громадянського суспільства. 2020. URL: https://drive.google.com/file/d/1QGzzMczF56w8Vv_sIjSsvw9wBHhRULyK/view
564. Country Reports on Human Rights Practices: Switzerland. 2021. URL: <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/switzerland/>
565. 2021 рік має стати роком початку роботи Вищого суду з питань інтелектуальної власності: круглий стіл: вебсайт. URL: <https://unba.org.ua/news/6296-2021-rik-mae-stati-rokom-pochatku-roboti-vishogo-sudu-z-pitan-intelektual-noi-vlasnosti.html> (дата звернення: 10.06.2022).
566. A history of human rights in Britain. 2018. URL: <https://www.equalityhumanrights.com/en/what-are-human-rights/history-human-rights-britain>
567. A joint statement by 12 governments issued at the UN human Rights Council in March 2016 expressed concern «about China's deteriorating human rights record, notably the arrests and ongoing detention of rights activists, civil society leaders, and lawyers» and called

for the release of those detained: «Joint Statement – Human Rights Situation in China», March 2015. URL: <https://geneva.usmission.gov/2016/03/10/item-2-joint-statement-human-rights-situation-in-china/>. See also statements made by governments of Canada URL: <http://www.canadainternational.gc.ca/china-chine/highlights-faits/2015/CanadaGravelyConcernedbyDetentionandDisappearanceofLawyersandActivistsinChina.aspx?lang=en>

568. Amnesty International, «China: End relentless repression against human rights lawyers on first anniversary of crackdown» July 7, 2016, U.N. Office of the High Commissioner for Human Rights, «UN Human Rights Chief deeply concerned by China clampdown on lawyers and activists», February 16, 2016. URL: <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=17050&LangID=E>

569. Australia. URL: <http://dfat.gov.au/news/media-releases/Pages/recent-human-rights-developments-in-china.aspx>

570. Avramova O. & Korniyenko G. (2022). The Ukrainian Experience of Tenure and Food Security in the State of Martial Law. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (1), 6–14. URL: <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-1-1>

571. Belser E. M. and Molinari E., Art. 7 in *Bundesverfassung. Basler Kommentar*, op.cit., note 76, n 39 ff.

572. Bill of Rights [1688]. URL: <https://www.legislation.gov.uk/aep/WillandMarSess2/1/2/introduction>

573. Case of Airey v. Ireland, 09 October 1979, no. 6289/73 / European Court of Human Rights HUDOC database: офіційний сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420> (дата звернення: 25.05.2021).

574. Case of Aslan Ismayilov v. Azerbaijan, 12 March 2020, no. 18498/15 / European Court of Human Rights HUDOC database: Офіційний сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201642> (дата звернення: 25.05.2021).

575. Case of Deumeland v. Germany, 29 May 1986, no. 9384/81 / European Court of Human Rights HUDOC database: офіційний сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57468> (дата звернення: 06.06.2021).

576. Case of Feldbrugge v. the Netherlands, 12 October 1984, no. 8562/79 / European Court of Human Rights HUDOC database: офіційний сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57486> (дата звернення: 06.06.2021).

577. Case of Golder v. the United Kingdom, 21 February 1975, no. 4451/70 / European Court of Human Rights HUDOC database: офіційний сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-57496> (дата звернення: 25.05.2021).

578. Case of H. v. Belgium, 30 November 1987, no. 8950/80 / European Court of Human Rights HUDOC database: офіційний сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57501> (дата звернення: 25.05.2021).

579. Case of Indayeva and Sultanov v. Russia, 10 March 2020, no. 58821/08, 18360/13 / European Court of Human Rights HUDOC database: офіційний сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-201644> (дата звернення: 25.05.2021).

580. Case of Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey, 20 October 2011, no. 13279/05 / European Court of Human Rights HUDOC database: офіційний сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107156> (дата звернення: 25.05.2021).

581. Case of Nideröst-Huber v. Switzerland, 18 February 1997, no. 18990/91 / European Court of Human Rights HUDOC database: офіційний сайт. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58199> (дата звернення: 25.05.2021).

582. CESCR General Comment № 4: The Right to Adequate Housing (Art. 11 (1) of the Covenant) Adopted at the Sixth Session of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, on 13 December 1991 (Contained in Document E/1992/23). URL: <http://www.refworld.org/pdfid/47a7079a1.pdf>

583. China 2021 Human Rights report Executive Summary. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/03/3136152_CHINA-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

584. China's New Data Security Law: What to Know. URL: <https://www.lw.com/thoughtLeadership/china-new-data-security-law-what-to-know>

585. Chinese Human Rights Defenders, Too Risky to Call Ourselves Defenders. 2015. Chinese Human Rights Defenders Annual Report on the Situation of Human Rights Defenders in China. URL: <https://www.nchrd.org/2016/02/too-risky-to-call-ourselves-defenders-chrds-2015-annual-report-on-the-situation-of-human-rights-defenders-in-china/>

586. Civil Procedure rules. URL: https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/pd_pre-action_conduct

587. Code civil (version consolidée au 18 février 2015). Консолідована версія. URL: www.wipo.int/wipolex/ru/details.jsp?id=14526

588. Code de procédure civile. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716>

589. Codice di procedura civile. URL: http://www.normattiva.it/static/codici_proc_civile.html

590. Committee of Ministers of the Council of Europe (2010). Guidelines of the on childfriendly justice. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>

591. Compilation of Venice Commission opinions and reports concerning courts and judges (Strasbourg, 11 December 2019) / Venice Commission: Council of Europe: офіційний сайт. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2019\)008-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2019)008-e) (дата звернення: 31.05.2021).

592. Compilation of Venice Commission opinions and reports on law-making procedures and the quality of the law (Strasbourg, 29 March 2021) / Venice Commission: Council of Europe: офіційний сайт. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2021\)003-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2021)003-e) (дата звернення: 31.05.2021).

593. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment 10 December 1984 General Assembly resolution 39/46. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-against-torture-and-other-cruel-inhuman-or-degrading>

594. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, as amended by Protocol No. 11. URL: <https://www.unhcr.org/4d93501a9.pdf>

595. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 34/180 of 18 December 1979 entry into force 3 September 1981, in accordance with article 27(1). URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/cedaw.pdf>

596. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD) 6 May 2002. URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>

597. Convention on the Rights of the Child Adopted and opened for signature, ratification and accession by General Assembly resolution 44/25 of 20 November 1989 entry into force 2 September 1990, in accordance with article 49. URL: <https://www.unicef.org/child-rights-convention/convention-text>

598. Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters. Official Journal of the European Union. 24.5.2008. L 136/3-L 136/8.

599. Dirk Ehlers, Ulrich Becker, Et al. European Fundamental Rights and Freedoms. Berlin: Walter de Gruyter, 2011. P. 23.

600. Disability Discrimination Act 1988. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/50/contents>

601. Dovydas Vitkauskas, Grigoriy Dikov. Protecting the right to a fair trial under the European Convention On Human Rights. A handbook for legal practitioners 2nd edition prepared by Dovydas Vitkauskas. Council of Europe, 2nd edition September 2017 / Council of Europe: офіційний сайт. URL: <https://edoc.coe.int/en/european-convention-on-human-rights/7492-protecting-the-right-to-a-fair-trial-under-the-european-convention-on-human-rights-a-handbook-for-legal-practitioners-2nd-edition.html> (дата звернення: 09.06.2021).

602. Dunja Mijatovic. Estonia should adopt more human rights oriented policies to improve the protection of women and the inclusion of older persons. 2018. URL: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/estonia-should-adopt-more-human-rights-oriented-policies-to-improve-the-protection-of-women-and-the-inclusion-of-older-persons>

603. European Union External Action. URL: http://collections.internetmemory.org/haeu/content/20160313172652/http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/150715_03_en.htm

604. Kharytonov E., Kharytonova O. Human rights, civil society, private law: correlation problems. Revista de Derecho. 2019. Vol. 8. Pp. 225–244. ISSN: 1390-440X–eISSN: 1390-7794 Recepción: 30-11-2019. Aceptación: 10-12-2019. Publicación electrónica: 19-12-2019. URL: <https://doi.org/10.31207/ih.v8i0.222>

605. Gender wage gap barely moves in Switzerland. Swissinfo. 2022. URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/gender-wage-gap-barely-moves-in-switzerland/47469824>

606. Germany. URL: http://www.auswaertiges-amt.de/EN/Infoservice/Presse/Meldungen/2015/150713_MRHH_Str%C3%A4sger_verurteilt_Verhaftungswelle_China.html; United States. URL: <http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2015/07/244820.htm>

607. Habeas Corpus Act 1679. URL: <https://www.legislation.gov.uk/aep/Cha2/31/2/data.pdf>

608. High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights. Interlaken Declaration. 19 February 2010 / European Court of Human Rights: офіційний сайт. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/2010_Interlaken_FinalDeclaration_ENG.pdf (дата звернення: 28.05.2021).

609. High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights. Declaration. 26–27 April 2011. IZMIR, Turkey / European Court of Human Rights: офіційний сайт. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/2011_Izmir_FinalDeclaration_ENG.pdf (дата звернення: 28.05.2021).

610. High Level Conference on the Future of the European Court of Human Rights Brighton Declaration. 19–20.04.2012 / European Court of Human Rights: офіційний сайт. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/2012_Brighton_FinalDeclaration_ENG.pdf (дата звернення: 28.05.2021).

611. Howard-Hassmann R. E. Reconsidering the Right to Own Property. *Journal of Human Rights*. 2013. Volume 12. Issue 2. P. 180–197.

612. Human Rights Act 1992. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/42/contents>

613. Human Rights Action Plan of China (2021–2025). URL: https://www.mfa.gov.cn/ce/cegn/eng/zxhd_1/t1905964.htm

614. Human Rights in China <https://crsreports.congress.gov/IF11240> • VERSION 7 • UPDATED. URL: <https://sgp.fas.org/crs/row/IF11240.pdf>

615. Human Rights Law. URL: <https://unimelb.libguides.com/c.php?g=928011&p=6704330>

616. Human Rights Protection. URL: <https://pl.boell.org/en/2022/03/17/lowering-standards-human-rights-protection>

617. Human rights protection: Physical integrity rights 2019. Fariss et al. 2020. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/human-rights-protection?time=latest>

618. Human Rights Watch. United Kingdom Events of 2020. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2021/country-chapters/united-kingdom>
619. International Conference on «Enhancing National Mechanisms for Effective Implementation of the European Convention on Human Rights». Saint-Petersburg, Russian Federation. 22–23 October 2015 / Council of Europe: офіційний сайт. URL: <https://rm.coe.int/16806fe1a5> (дата звернення: 28.05.2021).
620. International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination 21 December 1965 UN General Assembly resolution 2106. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>
621. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights New York, 16 December 1966. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-3&chapter=4&clang=_en
622. International Human Rights Law. United Nations. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-and-mechanisms/international-human-rights-law>
623. International Service for Human Rights, Human rights defenders and lawyers in China: A mid-term assessment of implementation during the UPR second cycle. 2016. URL: <http://www.ishr.ch/news/human-rights-defenders-and-lawyers-china-assessing-upr-progress>
624. Jack J. Coe, Jr, 'Towards a Complementary Use of Conciliation in Investor- State Disputes – A Preliminary Sketch', (2005) 12 UC Davis Journal of International Law 7, 15; Note, 'Mediation of Investor – State Conflicts' (2014) 127 Harvard Law Review 2543, 2549.
625. Kinga Drewniowska Introduction to Human Rights. Human Rights in Criminal Justice Context 2020/2021 Uniwersytet Wroclawski. URL: <https://prawo.uni.wroc.pl/sites/default/files/studentsresources/Introduction%20to%20human%20rights.pdf>
626. Law of the European Convention on Human Rights / David Harris, Michael O'Boyle, Ed Bates, and Carla Buckley. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2018. lxx, 986 p., p. 385.
627. Leitner Center for International Law and Justice at Fordham Law School at New York City, Plight and Prospect: The Landscape for Cause Lawyers in China. 2015. URL: http://www.leitnercenter.org/files/Plight%20and%20Prospects_FULL%20FOR%20WEB.pdf

628. Lias R. Housing Affordability: Theoretical Approaches and Practical Implementation. Challenges and Opportunities in Housing: New Concepts, Policies and Initiatives. Rotterdam (Netherlands). 2002. Pp. 61–72. URL: <https://www.irbnet.de/daten/iconda/CIB910.pdf>

629. Magna Carta National Archives and Records Administration 700 Pennsylvania Avenue, NW Washington, DC 20408-0001. URL: <https://www.archives.gov/files/press/press-kits/magna-carta/magna-carta-translation.pdf>

630. Marbun B. N., KamusHukumIndonesia, 1sted. (Jakarta: PustakaSinarHarapan, 2006). P. 168.

631. Marion&etc.Factors associated with the decision of a French hospital to report child abuse to judicial rather than administrative authorities. 2021. Volume 28, Issue 5. P. 360–365. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.arcped.2021.04.007>

632. Maxym Tkalych, Oksana Safonchyk & Yuliia Tolmachevska. Private Law and human rights: New realities. DIXI 32. July 2020. P. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.16925/2357-5891.2020.02.04>

633. Maya Hertig RandallThe Swiss Federal Bill of Rights in the Context of International Human Rights Protection: Added Value and Shortcomings. *Revue interdisciplinaire d'études juridiques* 2016/2 (Volume 77), p. 151–177. URL: <https://www.cairn.info/revue-interdisciplinaire-d-etudes-juridiques-2016-2-page-151.htm>

634. Mediation. URL: <http://www.supremecourt.wa.gov.au/M/mediation.aspx?uid=6430-2126-2447-6400>

635. Mediation in International Commercial and Investment Disputes. Oxford University Press, 2019. 395, [32] p.

636. Neshataeva T. The European Convention and the integration of integrations: the role of courts in overcoming the fragmentation of international law International Conference on «Enhancing National Mechanisms for Effective Implementation of the European Convention on Human Rights». Saint-Petersburg, Russian Federation. 22–23 October 2015 / Council of Europe: офіційний сайт. P. 111–112. URL: <https://rm.coe.int/16806fe1a5> (дата звернення: 28.05.2021).

637. Osiatynsky, Wiktor 1991. Revolutions in Western Europe. The University of Chicago Law Rewiew 58: 823–824.

638. Peter Beyerlein. Informational physiology of individual development. The Routledge International Handbook of Shared Parenting and Best Interest of the Child: 1st Edition. 2021. P. 13. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003140566-12/informational-physiology-individual-development-peter-beyerlein?context=ubx>
639. Pieter van Dijk, Godefridus J. H. Hoof, G. J. H. Van Hoof. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Martinus Nijhoff Publishers, 1998. 850, [71] p.
640. Poland 2021 human rights report. URL: https://pl.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/23/hrr_2021.pdf
641. Race Relations Act 1968. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1968/71/enacted>
642. Raphael D. Tackling health inequalities, lessons from international experiences. Toronto: Canadian Scholars' Press, Inc., 2012. P. 233.
643. Richard A Leiter (ed) National Survey of State Laws, 7th ed, 2015.
644. Roman Wieruszewski. The Evolution of the Socialist Concept of Human Rights, SIM NEWSLETTER, Jan. 1988, 27–37.
645. Rosenfeld O. Principles of housing affordability, subsidies and institutions. 2014. UNECE: Web site. URL: https://unece.org/DAM/hlm/projects/UNDA-9th_tranche/Documents/Serbia/4-1_UNECE_-_Housing_Finance_-_Rosenfeld-FINAL.pdf
646. Rule Of Law Checklist, adopted by the Venice Commission at its 106th Plenary Session (Venice, 11–12 March 2016) / Venice Commission: Council of Europe: офіційний сайт. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e) (дата звернення: 28.05.2021).
647. Sex Discrimination Act 1975. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/65/enacted>
648. Spencer D., Brogan M. Mediation Law and Practice. Cambridge University Press, 2006. P. 134.
649. Swiss adopt first national strategy on gender equality. Swissinfo. 2021. URL: https://www.swissinfo.ch/eng/swiss-adopt-first-national-strategy-on-gender-equality/46573162?utm_campaign=teaser-in-channel&utm_source=swissinfoch&utm_medium=display&utm_content=o

650. Swiss Civil Procedure Code. URL: <https://fedlex.data.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/2010/262/20210101/en/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-2010-262-20210101-en-pdf-a.pdf>

651. Teremetskyi V., Avramova O., Svitlychnyy O., Sloma V., Bodnarchuk O., Telestakova A., Kokhan V. Housing. Rights Protection in the Context of Legislation and Judicial Practice of Ukraine. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, Vol. 24, Special Issue 1: Business Ethics and Regulatory Compliance, 1–9. URL: <https://www.abacademies.org/abstract/housing-rights-protection-in-the-context-of-legislation-and-judicial-practice-of-ukraine-11392.htm>

652. The china challenge to international human rights: what's at stake? A china upr mid-term progress assessment by human rights in china november 2016. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/HRBodies/UPR/NGOsMidTermReports/HumanRightsChina_2.pdf

653. The Constitution of the Republic of Estonia. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/530102013003/consolide>

654. The Equality Act. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/contents>

655. The State Council Information Office of the People's Republic of China. 'The Communist Party of China and Human Rights Protection – A 100-Year Quest'. URL: <http://www.scio.gov.cn/zfbps/ndhf/44691/Document/1707315/1707315.htm>

656. Thiele B. The Human Right to Adequate Housing: A Tool for Promoting and Protecting Individual and Community Health. Am J Public Health. 2002 May; 92(5). P. 712–715. DOI: 10.2105/ajph.92.5.712

657. U.N. Office of the High Commissioner for Human Rights, «'Lawyers need to be protected not harassed' – UN experts urge China to halt detentions», July 16, 2015. URL: <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16241&LangID=E>

658. U.S. Department of State. 2021 Country Reports on Human Rights Practices: Switzerland 2021. URL: <https://www.state.gov/reports/2021-country-reports-on-human-rights-practices/switzerland/>

659. UN Housing Rights. housing rights watch: website. URL: <http://www.housingrightswatch.org/page/un-housing-rights#Other>

660. United Nations OHCHR. International Human Rights Law United Nations. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-and-mechanisms/international-human-rights-law>

661. United Kingdom Human Rights report 2021. URL: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/02/313615_UNITED-KINGDOM-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf

662. Universal Declaration of Human Rights. URL: <https://www.humanrights.com/what-are-human-rights/universal-declaration-of-human-rights/preamble.html>

663. Universal Periodic Review. URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/upr-main>

664. Vilmati Muudetud. Human Rights. 2019. URL: <https://www.eesti.ee/en/republic-of-estonia/human-rights/human-rights>

665. WIPO Arbitration and Mediation Center (Центр ВОІВ з арбітражу та посередництва) / вебсайт. URL: <https://www.wipo.int/amc/en/center/background.html> (дата звернення: 10.06.2022).

Наукове видання

Амеліна Анна Сергіївна, Аврамова Ольга Євгеніївна,
Боднарчук Олег Григорович, Дяченко Сергій Вікторович,
Костюченко Олена Євгеніївна, Лаговська Наталія Валеріївна,
Менів Любов Дмитрівна, Минюк Олена Юріївна,
Миколаєць Вікторія Анатоліївна, Мілевська Альона Олександрівна,
Обривкіна Оксана Миколаївна, Рябченко Юрій Юрійович,
Самілик Людмила Олексіївна, Теремецький Владислав Іванович,
Чеховська Ірина Василівна, Огнев'юк Тетяна Василівна

ПРИВАТНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СОЦІАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ

Монографія

Відповідальний за випуск

А. В. Лавренюк

Відповідальний редактор

М. М. Грабарчук

Редактори

Н. І. Грицюк,

О. В. Данильчик,

Л. Б. Дьомена

Форматування та

комп'ютерна верстка

Д. П. Завальницька

Здано до друку 30.03.2023. Формат 60×84/16
Папір офсетний № 1. Гарнітура «Times New Roman»
Друк. арк. 32.69
Тираж 300 примірників. Замовлення № 1039

Підготовлено до друку Видавничо-поліграфічним центром
Університету ДФС України
08205, вул. Університетська, 31, м. Ірпінь, Київська область, Україна

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготовлювачів і
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 7669 від 20.09.2022*